

Srovnávací analýza systémů NDC II

Štěpánka Pollnerová

VÚPSV Praha
2005

Obsah

Úvod.....	3
1. Švédsko	4
1.1 Reformovaný systém důchodového zabezpečení.....	4
1.2 Problémy reformy	4
1.3 Vývoj systému od roku 2002	5
1.4 Invalidní důchody.....	6
1.5 Pozůstalostní důchody.....	7
1.6 Zajištění minimálního příjmu ve stáří	8
2. Itálie.....	12
2.1 Reformovaný systém důchodového zabezpečení.....	12
2.2 Problémy reformy	13
2.3 Vývoj systému od roku 2002	14
2.4 Invalidní důchody.....	15
2.5 Pozůstalostní důchody.....	16
2.6 Zajištění minimálního příjmu ve stáří	17
3. Lotyšsko	19
3.1 Reformovaný systém důchodového zabezpečení.....	19
3.2 Problémy reformy	19
3.3 Vývoj systému od roku 2002	20
3.4 Invalidní důchody.....	21
3.5 Pozůstalostní důchody.....	22
3.6 Zajištění minimálního příjmu ve stáří	22
4. Polsko.....	25
4.1 Reformovaný systém důchodového zabezpečení.....	25
4.2 Problémy reformy	25
4.3 Vývoj systému od roku 2002	26
4.4 Invalidní důchody.....	27
4.5 Pozůstalostní důchody.....	29
4.6 Zajištění minimálního příjmu ve stáří	30
5. Systémy NDC v Rusku, Kyrgyzstánu a Mongolsku	31
6. Automatické stabilizátory v DB systému - příklady Finska a Německa.....	34
6.1 Finsko - koeficient naděje dožití	34
6.2 Německo - stabilizační faktor	35
Závěry a aktualizace doporučení pro ČR	37
Literatura	41

Úvod

Výzkumná zpráva rozpracovává na základě požadavků zadaných Ministerstvem práce a sociálních věcí studii „Analýza nově zaváděných systémů NDC“, která byla publikována Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí v roce 2002 a podala rozbor důchodových reforem ve Švédsku, Itálii, Lotyšsku a Polsku.

Reformy důchodových systémů v zemích, které přešly na systém NDC, by měly v dlouhodobém horizontu splnit jeden ze svých hlavních cílů a vést ke snížení veřejných výdajů na důchody. Nicméně již v prvních letech od reformy se jednotlivé země potýkají s dílčími problémy, které ze zavedení systémů NDC vyplynuly a na něž musí reagovat. Cílem předložené zprávy je zprostředkovat poznatky o aktuálním vývoji důchodových reforem v těchto zemích. Vzhledem k některým nedořešeným věcným problémům, které vyvstaly při přípravě návrhu zavedení systému NDC v České republice, doplňuje zpráva také informace o vybraných konkrétních aspektech těchto reforem.

První čtyři kapitoly jsou, podobně jako v předchozí zprávě, věnovány postupně systémům NDC ve Švédsku, Itálii, Lotyšsku a Polsku. Zaměřují se na problémy, které se objevily od zavedení systému NDC a na změny v důchodových systémech, které byly přijaty v posledních dvou letech. V souladu s otázkami, které vyplynuly z přípravy návrhu zavedení systému NDC v ČR, popisuje zpráva podrobněji řešení invalidních a pozůstalostních důchodů a řešení garance minimálních důchodů či jiných speciálních dávek zajišťujících minimální příjem ve stáří s ohledem na stanovení výše životního minima v uvedených čtyřech zemích. Pátá kapitola podává základní charakteristiku systémů NDC v Rusku, Kyrgyzstánu a Mongolsku, které zavedly tyto důchodové systémy v rozmezí let 1997 - 2002, a zmiňuje i další státy, jejichž dávkově definované systémy mají některé rysy systému NDC a bývají proto někdy v odborné literatuře jako (kvazi)systémy NDC označovány. Návazná šestá kapitola se samostatně zabývá dvěma typy automatických stabilizátorů, které byly zavedeny do dávkově definovaných systémů Finska a Německa. Automatické stabilizátory zabudované do formule pro výpočet nebo valorizaci důchodů reagují na demografický nebo makroekonomický vývoj a pomáhají (i když ji nezajišťují plně) dostat průběžně financovaný systém do finanční rovnováhy. Finsko zavedlo takový stabilizátor v podobě tzv. „koeficientu naděje dožití“. Nedávná důchodová reforma v Německu provedená na základě návrhu Rürupovy komise znamenala mimo jiné i změnu indexace důchodů zahrnutím tzv. „stabilizačního faktoru“ do indexační formule. V závěrech jsou shrnuty a srovnány poznatky získané za jednotlivé země.

1. Švédsko

1.1 Reformovaný systém důchodového zabezpečení

Švédsko zavedlo nový systém starobních důchodů od roku 1999. Povinná část reformovaného důchodového pojištění má dvě složky (průběžně financovanou a fondovou), které pokrývají všechno ekonomicky aktivní obyvatelstvo. Vedle nich existuje již rozvinutý doplňkový systém kolektivního a individuálního pojištění. Do průběžně financovaného systému NDC plynou příspěvky ve výši 16 % příjmů, 2,5 % příjmů je povinně odváděno do fondů. Systém důchodového pojištění je doplněn zaručeným důchodem, který zajišťuje minimální úroveň důchodu z povinného systému a je hrazen ze státního rozpočtu.

T a b u l k a 1 Základní parametry systému NDC

parametr	nastavení parametru
formule pro výpočet důchodu	důchod = pomyslný kapitál na účtu / faktor anuity
pomyslný kapitál na osobním účtu -příspěvky připsované na účet -indexace účtů	16 % vyměřovacího základu míra růstu nominálních příjmů
faktor anuity	naděje dožití ve věku odchodu do důchodu +úroková míra 1,6 %
indexace důchodů	míra růstu nominálních průměrných příjmů minus 1,6 procentních bodů

Zdroj: Pollnerová (2002)

Nový systém je zaváděn postupně a plně se bude týkat až generace 1954. Osoby narozené v roce 1937 nebo dříve mají důchody určeny podle původního systému. Generace 1938-1953 obdrží penze určené z části podle původních pravidel a z části podle nových pravidel.

1.2 Problémy reformy

1) Od zavedení systému NDC byla publikována řada studií, které poukazují na některé **problematické rysy** tohoto systému ve Švédsku [viz např. Palme 2003, Palmer 2000 a 2002, Scherman 1999 a 2003, Sundén 2002]. Kritika se soustřeďuje především na tyto prvky:

a) **Minimální důchodový věk.** Systém NDC zavádí flexibilní věk odchodu do důchodu: je dána pouze minimální věková hranice 61 let. Výše důchodu ovšem závisí na věku odchodu do důchodu a naději dožití ve věku odchodu do důchodu, neboť je určena podle pojistně-matematických principů. Přestože zavedení pojistně-matematické neutrality do výpočtu důchodu odstraňuje finanční pobídky k časnému odchodu do důchodu, nemusí nutně vést ke zvýšení reálného věku odchodu do důchodu. Podle Palmera [2000 a 2002] bude proto nutné při rostoucí naději dožití zvýšit minimální důchodový věk, aby se předešlo předčasným důchodům, které nezajistí adekvátní příjem ve stáří. Scherman [2003] poukazuje na ztráty HDP, které by vznikly, pokud by nedošlo ke zvýšení reálného věku odchodu do důchodu, považuje zavedení pojistně-matematických principů do důchodové formule za nedostatečné řešení a preferuje postupné zvyšování normálního i minimálního důchodového věku. Taková reforma by podle něj dokázala lépe reagovat na potřeby společnosti i situaci na trhu práce.

b) **Flexibilní důchodový věk.** Důchodová reforma sice zavedla široké možnosti volby věku odchodu do důchodu, ovšem skutečná „flexibilizace“ věku odchodu do důchodu může být dosažena pouze tehdy, pokud bude existovat dostatečná poptávka po starší pracovní síle. Navíc rizika spojená s neschopností nalézt si práci nejsou ve vyšším věku pokryta tradičními schématy sociálního pojištění: pojištění v nezaměstnanosti či

nemocenské pojištění pokrývají ve Švédsku pouze osoby ve věku do 65 let [Scherman, 2003].

c) **Zaručený minimální důchod.** Zaručená minimální výše starobního důchodu má být indexována podle vývoje spotřebitelských cen. Postupně se tak bude snižovat relace tohoto minimálního důchodu ke mzdě a bude se zvyšovat relativní chudoba důchodců. Je otázkou, zda bude skutečně takovýto způsob indexace (a tím i nízké výdaje státu na zaručený důchod, které jsou předpokládány v oficiálních projekcích) v budoucnosti zachován a zda je vůbec ze sociálního hlediska vhodné, aby zachován byl [Scherman, 2003].

d) **Automatický rovnovážný mechanismus.** Případné zdroje finanční nerovnováhy švédského důchodového systému řeší automatický rovnovážný mechanismus. Automatický rovnovážný mechanismus se spouští, pokud pasiva důchodového systému přesahují jeho aktiva. Funguje formou snížené indexace pomyslného kapitálu na osobních účtech a důchodů. Tento prvek důchodového systému může podle názoru některých autorů znamenat vyšší politické riziko, neboť další snižování důchodů se může ukázat jako politicky neprůchodné. Podle Schermana [2003] je dokonce tento mechanismus přímo nepřipustný, protože nebere v úvahu sociální cíle důchodového systému, nýbrž zajišťuje pouze jeho finanční stabilitu.

2) **Fondově financovaný systém, který funguje od roku 2000 se ukázal být příliš nákladný a pro 90 % spořitelů přinesl záporné výnosy** [Sweden, 2004]. Vzhledem k velkému počtu fondů (asi 650) má mnoho spořitelů potíže s výběrem a správou svých portfolií [Sundén, 2004]. Pokles na burze cenných papírů vedl pro většinu účastníků ke ztrátě výnosů v období od zavedení fondového systému (podzim 2003). V průměru poklesla za tři roky fungování systému hodnota vybraného fondu o 40 % a hodnota předurčeného fondu o 30 %. Průměrný výnos z fondů od zavedení systému činil na konci roku 2003 minus 31 % [SSA, 2004d].

1.3 Vývoj systému od roku 2002

V roce 2003 pokračovalo ve Švédsku zavádění nového systému starobních důchodů a vstoupila v platnost řada dalších souvisejících opatření: reforma invalidních a pozůstalostních důchodů, úprava příspěvku na bydlení pro důchodce a zavedení nové dávky ekonomické podpory ve stáří.

Přes shora uvedené problémy nedošlo v systému NDC od roku 2002 k žádné nové úpravě.

RFV (Riksförsäkrings Verket - Národní rada sociálního pojištění) hodnotí kladně rok 2003 z hlediska fungování nového důchodového systému, neboť všem pojištěncům byly včas vyplaceny důchody, na které jim vznikl nárok. Klade ovšem důraz na **potřebu zlepšení a zvýšení informovanosti veřejnosti o novém důchodovém systému** i dalšího rozvoje správy systému. Jako nedostatečné a málo srozumitelné hodnotí především informace, které byly rozeslány starobním důchodcům v době přepočtu důchodu podle nového systému [RFV, 2004a].

Fondově financovaná část povinného důchodového pojištění je v současné době znovu přehodnocována. V říjnu roku 2005 by měla být předložena zpráva, která doporučí změny fondového systému. Komise pověřená vládou by se ve své zprávě měla zaměřit na [Sweden, 2004]:

- prozkoumání informací a poradenství poskytovaných individuálním spořitelům,
- zhodnocení současného systému z hlediska průhlednosti, počtu možností volby fondu,
- zhodnocení výše poplatků, které si účtují správci fondů,
- přezkoumání možných změn v typu vyplácených dávek.

Dále by mělo dojít ke změně investiční politiky národního fondu AP 6, který spravuje rezervy důchodového systému. Připravený návrh by měl umožnit investice fondu do soukromého majetku a na zahraničních trzích.

1.4 Invalidní důchody

Od 1.1.2003 se stal původní systém invalidních důchodů **součástí povinného nemocenského pojištění**. Invalidní a dočasné invalidní důchody byly nahrazeny dvěma typy nemocenských vyrovnávacích příspěvků: pro věkovou skupinu 19-29 let (aktivitetsersättning, activity compensation) a pro věkovou skupinu 30-64 let (sjukersättning, sickness compensation). Nový systém nezavedl žádné změny v základních podmínkách nároku na dávku. Dávka je vyplácena osobám s trvalou či dlouhodobou (minimálně jeden rok), plnou či částečnou pracovní neschopností v důsledku nemoci nebo s jiným snížením fyzické či psychické schopnosti výdělečné činnosti. Změna výpočtu dávky vede k vyššímu hrubému příjmu poživatele dávky oproti původnímu systému. Nicméně, na rozdíl od předchozí právní úpravy, jsou nyní dávky daně stejným způsobem jako ostatní příjmy a **čistá výše dávek proto zůstává v podstatě stejná jako před reformou** [Ministry of Health and Social Affairs, 2002].

Nemocenský vyrovnávací příspěvek pro osoby ve věku 19-29 let

Tato nová dávka by měla zajistit dobrou ekonomickou situaci mladých lidí a zároveň stimulovat jejich zapojení do aktivnějšího života a pracovního procesu (Ministry of Health and Social Affairs, 2002). Úřady sociálního pojištění posuzují, jestli se osoby, kterým byl přiznán vyrovnávací příspěvek, mohou zapojit do činností, které by mohly mít pozitivní vliv na jejich zdravotní stav a fyzickou nebo psychickou schopnost pracovat. V konzultaci s pojištěnou osobou by sociální úřady měly plánovat a koordinovat rozličné aktivity, které si osoby vybraly tak, aby byl nejlépe využit jejich rozvojový potenciál.

Příspěvek pro osoby ve věku 19-29 let je vždy vyplácen pouze na dobu určitou v maximální délce tří let. Po této době je znovu přezkoumán další nárok na tuto dávku. Pojištěnec, který ještě neukončil povinnou školní docházku nebo vyšší střední vzdělání z důvodu invalidity, má nárok na 100 % dávky během celé doby potřebné k dokončení studia.

Nemocenský vyrovnávací příspěvek pro osoby ve věku 30-64 let

Dávky náleží pojištěncům ve věku 30-64 let s trvalým nebo dlouhodobým snížením schopnosti výdělečné činnosti. Pokud je jejich schopnost výdělečné činnosti snížena jen dočasně, mají nárok na dočasnou dávku.

Snížení pracovní schopnosti musí být doloženo lékařským posudkem. Faktorem pro uznání snížení výdělečné schopnosti může být fyzické nebo psychické onemocnění, stav po nemoci nebo vrozená funkční porucha. Pokud se prokáže, že k tomu existují speciální důvody, mohou být při posuzování pracovní schopnosti vzaty v úvahu i další faktory: např. věk, trvalý pobyt, vzdělání, předchozí aktivity, dlouhodobá absence na pracovním trhu, péče o děti a příbuzné, alkoholismus, drogová závislost, sociální nepřizpůsobivost apod.

Obě dávky mohou mít dvě části: 1) část odvozenou od příjmů a 2) garantovanou část. Pro nárok na dávku odvozenou od příjmů musí mít pojištěná osoba v rozhodném období minimálně jeden rok s příjmy, které zakládají nárok na důchod. Rozhodné období je stanoveno v závislosti na věku vzniku invalidity:

5 let pro osoby ve věku 53 + let

6 let pro osoby ve věku 50-52 let

7 let pro osoby ve věku 47-49 let

8 let pro osoby ve věku 46 a méně let

Podmínkou nároku na garantovanou dávku jsou minimálně tři roky trvalého pobytu ve Švédsku.

Výše obou typů nemocenských dávek je určena takto:

1) Část odvozená od výpočtového základu, kterým je průměr tří nejvyšších ročních čistých příjmů v rozhodném období (viz výše). Pokud je to pro poživatele dávky výhodnější, může být výpočtový základ roven průměru dvou nejvyšších příjmů z rozhodného období tří let. Výše dávky je rovna 64 % výpočtového základu. 2) Garantovaná část dávky: Pojištěncům je zaručena minimální výše nemocenské dávky. Osobám s žádnou nebo nízkou dávkou odvozenou od příjmů je jako doplněk do výše minimální dávky vyplácena garantovaná část dávky. Minimální dávka je stejná pro všechny osoby bez rozdílu rodinného stavu, ale je rozlišena podle věku poživatele dávky (výše při 40 letech pojištění):

2,10krát výše základní cenové částky (ZCČ, viz str. 10) pro osoby ve věku do 21 let

2,35krát ZCČ pro osoby do 29 let věku

2,40krát ZCČ pro osoby ve věku 30+

Dávka je proporcionálně krácena každému s méně než 40 lety pojištění

Maximální výše dávek (k 1.1. 2003):

Nemocenská vyrovnávací dávka pro osoby ve věku 19-29 let

Do 21 let věku 6 755 SEK (746 EUR)

21-23 let 6 916 SEK (764 EUR)

25-27 let 7 077 SEK (782 EUR)

27-29 let 7 398 SEK (817 EUR)

29-30 let 7 559 SEK (835 EUR)

Nemocenská vyrovnávací dávka pro osoby ve věku 30-64 let

15 440 SEK (835 EUR)

Výše dávky je závislá na rozsahu pracovní neschopnosti, obě dávky jsou vypláceny ve výši 100 %, 75 %, 50 % nebo 25 %. Příjemci dávek mohou testovat svou schopnost pracovat bez ztráty nároku na dávku po dobu jednoho roku, osoby ve věku 19-29 let po celou dobu, na kterou jim byla dávka přiznána. Příjemci dávky mohou využít svou zbylou pracovní schopnost k výdělečné činnosti, příjemci plných dávek mohou mít omezený příjem z výdělečné činnosti.

Příjemci nemocenských vyrovnávacích dávek odvozených od příjmů získávají nároky na starobní důchod z 93 % příjmů, které jsou základem pro výpočet nemocenské dávky.

Dávky odvozené od příjmů jsou financovány z příspěvků na nemocenské pojištění. Zaručené částky jsou financovány z daňových příjmů. Výše příspěvků na nemocenské pojištění byla od 1.1.2003 zvýšena na 11,08 % pro zaměstnavatele (z 8,80 % v roce 2003) a na 11,81 % u osob samostatně výdělečně činných (OSVČ). Dávky podléhají dani z příjmu.

Osobám, které pobíraly invalidní důchody nebo nemocenskou dávku k 1.1.2003, byly tyto dávky konvertovány na nemocenské vyrovnávací příspěvky.

1.5 Pozůstalostní důchody

Nová právní úprava pozůstalostních důchodů je platná od 1.1.2003. Pozůstalostní dávky, na které vzniká nárok při úmrtí partnera/partnerky nebo rodičů, v roce 2003 nebo později mohou být vypláceny ve formě „adaptačního důchodu“ (omställningspension, adaptation pension) nebo sirotčího důchodu. Tyto dávky jsou odvozené od příjmů zemřelého a mohou být doplněny nebo nahrazeny zaručeným důchodem pro dospělé pozůstalé nebo

pozůstalostní podporou pro sirotky. Vdovský důchod je postupně rušen, pouze ženy vdané před rokem 1989 mohou získat nárok na vdovský důchod.

Sirotčí důchod

Sirotčí důchod je vyplácen do věku 18 let (včetně měsíce, kdy je tohoto věku dosaženo). V některých případech může být studující osobě přiznán sirotčí důchod až do června roku, kdy dosáhne věku 20 let.

U dětí ve věku do 12 let činí sirotčí důchod obvykle 35 % základu, kterým je důchod zemřelého vypočtený za předpokladu, že zemřelý pracoval do věku 65 let. Dvě děti sdílejí důchod ve výši 60 % základu, na každé další dítě je k celkové částce přidáno 25 % základu. U dětí ve věku 12 a více let je výše sirotčího důchodu rovna 30 % základu, mezi dvě děti je rozdělen důchod ve výši 50 % základu, za každé další dítě je k celkové částce přidáno 20 % základu. Pokud zemřou oba rodiče, je výše sirotčího důchodu 35 %, 60 % atd. bez rozdílu věku. Maximálně může být vyplacena dávka ve výši 100 % důchodu zemřelého.

Pozůstalostní podpora se vyplácí, pokud sirotčí důchod nedosahuje 40 % ZCC.

Pozůstalostní (adaptační) důchod

Nárok na pozůstalostní důchod vzniká pozůstalému partnerovi/partnerce mladšímu 65 let, pokud žila ze zesnulým po nepřerušenu dobu minimálně 5 let. Osoby jsou považovány za partnery, pokud byly ve stavu manželském nebo spolu žily v nesezdaném soužití a byly dříve manželky nebo spolu měly děti či čekaly dítě. Pro vznik nároku na pozůstalostní důchod odvozený od příjmů musel být zesnulý minimálně 3 roky s příjmem započitatelným do důchodu. Pro vznik nároku na zaručený důchod musel mít zesnulý trvalé bydliště ve Švédsku alespoň po dobu 3 let (40 let pro nárok na plný zaručený důchod).

Pozůstalostní (adaptační) důchod je vyplácen po dobu 10 měsíců, 22 měsíců pokud jsou pozůstalé děti do 18 let nebo tak dlouho, dokud žije pozůstalý s dítětem do 12 let věku. Výše důchodu je rovna 55 % základu, kterým je starobní důchod zemřelého vypočtený na základě předpokladu, že zemřelý pracoval do věku 65 let. Zaručený důchod se vyplácí jako doplněk k adaptačnímu důchodu do celkové výše důchodu (zaručený + adaptační) 2,13 násobku ZCC. Při době trvalého pobytu ve Švédsku kratší než 40 let se výše zaručeného důchodu proporcionálně krátí. Dávky jsou předmětem daně z příjmu.

Výše pozůstalostního důchodu závisí pouze na výdělcích zemřelého, souběh pozůstalostního důchodu s příjmem z výdělečné činnosti je možný bez omezení.

Pozůstalostní důchody odvozené od příjmů jsou financovány z příspěvků placených zaměstnavatelem, zaručený důchod a pozůstalostní podpora pro děti je hrazena ze státního rozpočtu. Výše příspěvku zaměstnavatele a OSVČ je 1,7 %.

1.6 Zajištění minimálního příjmu ve stáří

Mezi sociální dávky, které zajišťují minimální výši příjmu pro důchodce, patří především zaručený minimální důchod a dvě testované dávky příspěvek na bydlení pro důchodce a dávka ekonomické podpory ve stáří.

Zaručený minimální důchod

Od roku 2003 nahradil zaručený minimální důchod předchozí systém sestávající z národního základního důchodu, doplňku k důchodu a speciálního odpočtu daně pro důchodce. Na rozdíl od základních dávek poskytovaných důchodcům v předchozím systému, je zaručený důchod předmětem daně z příjmu. Vztahuje se i na osoby narozené před rokem 1938. Výpočet zaručeného důchodu se u těchto osob liší, nicméně jeho výše bude přibližně stejná jako pro osoby narozené v roce 1938 a později.

Nárok na zaručený minimální důchod může vzniknout nejdříve ve věku 65 let. Výše zaručeného minimálního důchodu závisí na výši důchodu odvozeného od příjmů (příspěvků) ze systémů NDC i povinné fondové části. Při 40 letech trvalého pobytu ve Švédsku, dosažených mezi věkem 25 a 64 let, je výpočet důchodu následující:

T a b u l k a 2 Výše zaručeného minimálního důchodu

výše důchodu odvozeného od příjmů	výše zaručeného minimálního důchodu
nevdaná/neženatý	
0 - 1,26 ZCC	2,13 ZCC minus důchod odvozený od příjmu (NDC+fondy)
nad 1,26 ZCC	2,13 ZCC minus 48% důchodu odvozeného od příjmu (NDC+fondy)
vdaná/ženatý	
0 - 1,14 ZCC	1,90 ZCC minus důchod odvozený od příjmu (NDC+fondy)
nad 1,14 ZCC	1,90 ZCC minus 48% důchodu odvozeného od příjmu (NDC+fondy)

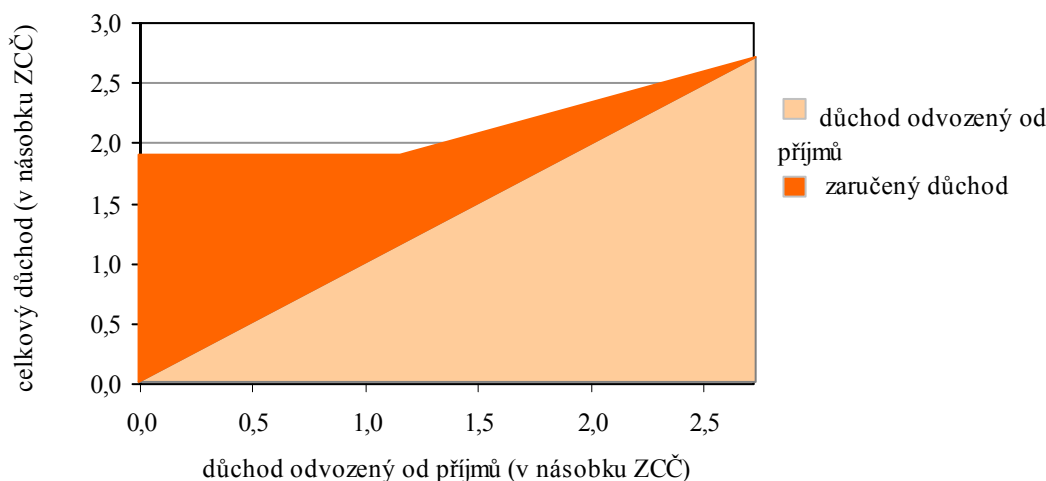
Pozn. ZCC - základní cenová částka - viz str. 10

Zdroj: Ministry of Health and Social Affairs a RFV (2004b)

Při méně než 40 letech trvalého pobytu ve Švédsku se zaručený důchod proporcionálně krátí. Důchod se rovněž krátí, pokud se současně vyplácí vdovský důchod nebo důchod ze zahraničí. Výše zaručeného minimálního důchodu nezávisí na výši příjmů z výdělečné činnosti.

Způsob výpočtu zaručeného minimálního důchodu uvedený v tabulce znamená, že pro nevdané/neženaté osoby není vyplácen žádný zaručený minimální důchod, pokud jejich starobní důchod odvozený od příjmů přesahuje přibližně 3,07násobek ZCC a u osob vdaných/ženatých 2,72násobek ZCC. Princip, jakým zaručený minimální důchod doplňuje důchod odvozený od příjmů je přiblížen v grafu 1.

G r a f 1 Výše zaručeného důchodu v závislosti na výši důchodu odvozeného od příjmů (pro osoby vdané nebo ženaté)

Zdroj: Ministry of Health and Social Affairs a RFV (2003)

Úroveň zaručeného minimálního důchodu je v současné době poměrně vysoká, přibližně 40 % maximálního důchodu z veřejného systému a 30 % průměrných výdělků v ekonomice [Scherman, 2003]. S růstem reálných mezd bude jeho relativní význam klesat, pokud bude dodržena indexace minimálního důchodu podle vývoje indexu spotřebitelských cen.

Minimální (zaručený) důchod je součástí nového důchodového systému a zajišťuje přiměřenou životní úroveň osobám s dostatečně dlouhou dobou trvalého pobytu ve Švédsku s nárokem na nízký důchod ze systému NDC a povinného fondového systému. Ani důchodci s krátkou dobou trvalého pobytu nejsou odkázáni na dávky sociální pomoci, neboť jim po dosažení 65 let věku náleží testovaná dávka ekonomické podpory ve stáří.

Příspěvek na bydlení pro důchodce

Důchodcovský příspěvek na bydlení (BTP) je podstatnou součástí základní sociální ochrany důchodců s nízkými důchody. BTP je testovanou dávkou, která je doplňkem k důchodu. Výše dávky závisí na výši nákladů na bydlení a výši příjmů. Maximální výše dávky je 91 % nákladů na bydlení, nejvýše 4 500 SEK (497 EUR; k 1.1. 2004). Důchodcům s vysokým nájemným a nízkým důchodem může být rovněž přiznán speciální příspěvek na bydlení do výše 5 700 SEK (630 EUR) měsíčně. Příspěvek na bydlení je obvykle přiznáván na dobu 12 měsíců. K dalšímu nároku na dávku je nutné znovu podat žádost na úřad sociálního pojištění.

Dávky ekonomické podpory ve stáří

Dávka ekonomické podpory ve stáří (ÄFS) byla nově zavedena spolu se změnami systému důchodového zabezpečení od 1.1. 2003. Tato dávka je adresována osobám starším 65 let, které mají trvalý pobyt ve Švédsku a mají nízký důchod nebo nepobírají žádný důchod a nemohou si zabezpečit příjmy jiným způsobem. V praxi to především znamená, že ÄFS pobírají starší imigranti, kteří bydlí ve Švédsku krátkou dobu. **Zajišťuje určitou nejnižší životní úroveň důchodců.** Výše dávky závisí na příjmech a nákladech na bydlení osoby s nárokem na podporu. Pravidla výpočtu této podpory do značné míry odpovídají pravidlům pro přiznání příspěvku na bydlení. Životní úroveň, která byla ustanovena jako přiměřená (po zaplacení nákladů na bydlení), je rovna 1,294násobku ZČ (50 854 SEK/ 5 617 EUR v roce 2004) ročně pro osoby nevdané/neženaté a 1,084násobku ZČ (42 601 SEK/ 4 705 EUR) pro osoby vdané/ženaté. Přiměřené náklady na bydlení mohou dosahovat nejvýše 5 700 SEK/ 630 EUR měsíčně.

Oficiální příjmové minimum a výše dávek sociální ochrany

Přístup ke stanovení oficiálního příjmového minima je založen na dvou principech [Baštýř a kol., 1997]: 1) na stanovení základní úrovně nezbytného příjmu, která byla stanovena při reformě starobních důchodů (1957), 2) na principu přiměřenosti nezbytného příjmu tak, aby zajišťoval slušný (odpovídající) životní standard.

1) Základní úroveň nezbytného příjmu (tzv. *základní částka*, Basbelopp, base amount) slouží pro daňové a finanční účely a je od ní rovněž odvozena výše většiny dávek sociálního zabezpečení. Základní částka je stanovena ročně a odráží vývoj spotřebitelských cen. Od roku 1999 se základní částka odvozená od cenového vývoje nazývá *základní cenová částka* (ZČ). Roční výše ZČ v roce 2004 byla 39 300 SEK (4 343 EUR, měsíčně 362 EUR). V původním důchodovém systému se při výpočtu započitatelných příjmů, důchodových bodů a maximální výše všeobecného penzijního příspěvku vycházelo od roku 1995 z tzv. vyšší základní částky. Od roku 2001 se v reformovaném důchodovém systému využívá tzv.

základní příjmová částka, která byla v roce 2001 zafixována ve výši vyšší základní částky a je přizpůsobována podle vývoje průměrných příjmů. V roce 2003 činila její výše 42 300 SEK (4 674 EUR, měsíčně 390 EUR).

2) Výše životního minima je používána pro účely přiznávání dávek sociální pomoci. Dávka má dvě části. Výše ekonomické (příjmové) pomoci je stanovena podle národních norem určených na centrální úrovni (tabulka 3). K této dávce může být vyplácena ještě dodatečná pomoc na pokrytí přiměřených nákladů na elektřinu, výdaje na léčení apod. Jednotlivé regionální úřady stanovují vlastní normy sociální pomoci, které mohou zahrnovat více nákladů než normy národní. V praxi se proto mezi regiony úrovně dávek (a životních minim) značně liší.

T a b u l k a 3 Výše centrálně stanovených životních minim k 1.1. 2004

typ minima	měsíční výše
základní příjmové minimum: ¹	
jednočlenná domácnost	2 650 SEK (293 EUR)
dvoučlenná domácnost (manželé, druh a družka)	4 840 SEK (535 EUR)
dítě ve věku	
0-1 rok	1 470 SEK (162 EUR)
1-2 roky	1 670 SEK (185 EUR)
3 roky	1 350 SEK (149 EUR)
4-6 let	1 680 SEK (186 EUR)
7-10 let	1 880 SEK (208 EUR)
11-14 let	2 160 SEK (239 EUR)
15-18 let	2 440 SEK (270 EUR)
na běžné výdaje na domácnost se podle počtu členů domácnosti přidává:	
1 osoba	720 SEK (80 EUR)
2 osoby	800 SEK (88 EUR)
3 osoby	970 SEK (107EUR)
4 osoby	1 040 SEK (115 EUR)
5 osob	1 130 SEK (125 EUR)
6 osob	1 230 SEK (136 EUR)
7 osob	1 320 SEK (146 EUR)

¹ Měsíční částky na úhradu výdajů za potraviny, ošacení a obuv, hry a volný čas, zboží na jedno použití, zdravotnictví a hygienu, novinové deníky, poplatky za telefon a televizi
Zdroj: MISSOC 2003

Mezi centrálně stanovenou výší životního minima a základní částkou není uváděn žádný vztah. **V roce 2004 odpovídala centrálně stanovená výše životního minima pro jednotlivce (2 650+ 720 SEK) přibližně 1,03násobku ZCČ.**

2. Itálie

2.1 Reformovaný systém důchodového zabezpečení

Systém NDC v Itálii zavedla tzv. Amatova reforma spuštěná k 1.1.1996. I po této reformě zůstal jediným povinným pilířem průběžně financovaný veřejný systém, který je kombinací mnoha oddělených a nezávislých fondů. Druhým pilířem italského důchodového systému jsou doplňkové důchodové systémy tvořené otevřenými a uzavřenými fondy. Třetí pilíř zahrnuje plně individuální soukromé pojištění.

T a b u l k a 4 Základní parametry systému NDC

parametr	nastavení parametru
formule pro výpočet důchodu	důchod = pomyslný kapitál na účtu * transformační koeficient
pomyslný kapitál na osobním účtu -příspěvky připisované na účet	33 % výpočtového základu pro zaměstnance ve veřejném a soukromém sektoru 20 % výpočtového základu pro OSVČ
-úroková sazba	pětiletý klouzavý průměr nominálního růstu HDP
transformační koeficienty	transformační koeficient je rozlišen podle věku odchodu do důchodu: 57 let 0,04720 58 let 0,04860 59 let 0,05006 60 let 0,05163 61 let 0,05334 62 let 0,05514 63 let 0,05706 64 let 0,05911 65 let 0,06136 65+ stejný jako pro věk 65 let
indexace důchodů	podle vývoje cen

Zdroj: Pollnerová (2002)

Přechodné období pro zavedení systému NDC je v Itálii poměrně dlouhé. Po reformě z roku 1995 lze rozlišit tři kategorie pojištěnců: osoby s více než 18 lety pojištění mají důchody určeny z dávkově definovaného systému (kategorie 1), nový systém platí plně pro osoby, které začaly pracovat k 1.1.1996 nebo později (kategorie 3) a pracující s minimálně jedním a maximálně 18 lety pojištění k 31.12.1995 (kategorie 2) budou mít důchody vypočítány jako vážené průměry dávek vyplývajících z dávkově i příspěvkově definovaného systému s váhami danými počtem let přispívání do a po roce 1995 (tabulka 5).

T a b u l k a 5 Podmínky nároku a výše důchodu v přechodném období

	kategorie 1 (DB)	kategorie 2 (DB/NDC)	kategorie 3 (NDC)
podmínky nároku	minimálně 15 let placení příspěvků k 31.12. 1992 důchodový věk 65 let pro muže a 60 let pro ženy při 15 letech placení příspěvků	méně než 15 let placení příspěvků k 31.12. 1992 důchodový věk 65 let pro muže a 60 let pro ženy při 15 letech placení příspěvků	osoby, které vstoupily na trh práce od začátku roku 1996 důchod nemůže být nižší než sociální příspěvek + 20%, nižší může být pouze pokud pojištěnec dosáhl věku 65 let nebo 40 let s příspěvků
formule pro výpočet důchodu	pro pojištěné osoby s nejméně 18 lety příspěvků k 31.12. 1995 je důchod roven 0,9 -2 % (nižší procento pro vyšší příjmy) průměrného platu násobeno počtem let s příspěvků (max. 40 let)	pro pojištěné osoby s méně než 18 lety příspěvků k 31.12. 1995 je důchod roven 1) 0,9-2 % (nižší procento pro vyšší příjmy) průměrného platu násobeno počtem let s příspěvků do 1.1. 1996 a 2) násobku pomyslného kapitálu a transformačního koeficientu za příspěvků období od 1.1. 1996	pro pojištěné osoby, jejichž doba pojištění začala k 1.1. 1996 nebo později je důchod roven násobku pomyslného kapitálu a transformačního koeficientu

Zdroj: SSA (2004a)

2.2 Problémy reformy

1) Italská podoba systému NDC má některé prvky, které nejsou plně konzistentní s pojistně-matematickým principem. Tím jsou oslabeny ty charakteristiky systému NDC, které by jej měly automaticky uvést do finanční rovnováhy, i mikroekonomické efekty příspěvkově definovaného systému. Nejčastěji uváděné problémy jsou tyto [Franco, Sartor, 2003; Brugiavini 1998]:

a) **Přechodné období.** Významná část pracovní síly nebyla reformou z roku 1995 ovlivněna. Systém NDC se plně nebo částečně týká pouze osob, které měly v roce 1995 dobu pojištění kratší než 18 let.

b) **Výše příspěvků** připisovaných na pomyslné účty je vyšší než odváděné pojistné.

c) **Transformační koeficienty** jsou pevně stanoveny, a tudíž například růst naděje dožití není automaticky zohledněn ve výpočtu důchodů. Koeficienty mají být revidovány jednou za deset let. Způsob revize transformačních koeficientů nebyl v zákoně specifikován.

e) **Minimální důchodový věk.** Přes růst naděje dožití zůstává minimální věk odchodu do důchodu 57 let. I přes pojistně-matematickou úpravu způsobu výpočtu důchodu je pozdější odchod do důchodu stále zatížen implicitní daní z práce, která může pobízet k dřívějšímu odchodu do důchodu s nízkými důchody. Navíc není jisté, že trh práce bude schopen absorbovat nárůst míry ekonomické aktivity starších lidí.

f) **Postoje veřejnosti.** Ve veřejném mínění se objevuje obava, že dlouhodobé finanční rovnováhy důchodového systému nebude dosaženo, že dojde k dalším reformám a že výše výnosu ze zaplacených příspěvků do systému NDC je proto velmi nejistá.

g) **Transparentnost systému.** Fungování systému NDC nebylo dostatečně veřejnosti vysvětleno. Mimoto, pojištěnci neobdrží výpisy z osobních pomyslných účtů s odhadem výše důchodu.

h) **Indexace důchodů.** Redukce výdajů na důchody byla dosažena především změnou způsobu indexace důchodů (indexace podle vývoje cen). To může v budoucnosti vést k tlaku na zvýšení důchodových dávek.

2) Přestože se reforma z roku 1995 snažila posílit doplňkový fondový pilíř důchodového systému, byl vývoj fondů doposud relativně pomalý. Mezi důvody nízké míry rozvinutosti doplňkových systémů patří zejména vysoká 33% příspěvková sazba do prvního pilíře a existence systému vyplácení odstupného z podnikových zdrojů (TFR - Trattamento Fine Rapporto). Pro zaměstnavatele představují prostředky na výplatu odstupného levný zdroj likvidity, a proto preferují odstupné před doplňkovým důchodovým pojištěním [Brugiavini, 2002; Samek, 2001].

2.3 Vývoj systému od roku 2002

Na jaře roku 2003 připravila italská vláda návrh další reformy důchodového systému. Návrh parametrických změn důchodového systému vznikl především v reakci na tlak mezinárodních institucí (Evropské komise, Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj a Mezinárodního měnového fondu), výsledky projekce demografického vývoje a stárnutí obyvatelstva a na vysoké výdaje státu na důchody [Colleto, 2003]. Vyvolal zamítavé reakce sociálních partnerů a několik generálních stávek organizovaných odbory [Italy: Diluted..., 2004]. Konečný návrh, uzákoněný na konci roku 2004, nakonec zahrnuje pouze některé body z původního návrhu. Přijaté změny budou z větší části v účinnosti až od roku 2008 a týkají se především výsluhových důchodů, pobídek k pozdějšímu odchodu do důchodu a doplňkových systémů důchodového pojištění [SSA, 2004c].

1) **Výsluhové důchody.** Nejvíce změn přináší reforma v oblasti výsluhových důchodů, kde dochází k dalšímu zpřísnění podmínek vzniku nároku na tento typ předčasného důchodu. Výše výsluhového důchodu je rovna 70 % průměrného výdělku z pěti let s nejvyššími příjmy za posledních deset let zaměstnání. Normální důchodový věk zůstává v současném systému 65 let pro muže a 60 let pro ženy. Do roku 2007 platí, že nárok na výsluhový důchod vzniká po nejméně 35 letech placení příspěvků a dosažení věku nejméně 57 let. Od roku 2008 se minimální důchodový věk bude postupně zvyšovat a od roku 2014 bude možné získat nárok na výsluhový důchod po 35 letech placení příspěvků při dosažení věku 62 let (63 let pro OSVČ). Po 40 letech placení příspěvků je možné odejít do důchodu bez ohledu na věk. U žen zůstává možnost vzniku nároku na výsluhový důchod po 35 letech placení příspěvků při dosažení 57 let věku i po roce 2008. V tomto případě je ovšem důchod vypočítán podle příspěvkového systému (NDC), nikoliv na základě nejvyšších příjmů z posledních let.

Odchod do předčasného důchodu je možný jen v určitých obdobích během roku. Počet těchto období se s níží ze čtyř na dvě: do předčasného důchodu bude možné odejít v lednu a červenci. Tímto opatřením by mělo dojít k významné úspoře ve výdajích na důchody.

Osoby, kterým vznikne nárok na výsluhový důchod před prosincem roku 2007, obdrží certifikát, který jim zaručí, že mohou odejít do důchodu bez ohledu na budoucí změny v důchodovém systému. Cílem vydávání těchto certifikátů je zabránit předčasným odchodům do důchodu, ke kterým by se lidé mohli rozhodnout z obavy, že vzhledem k častým změnám důchodového systému ztratí svůj nárok na výsluhový důchod.

2) **Pobídky k pozdějšímu odchodu do důchodu.** Do roku 2007 bude platit, že zaměstnanci soukromého sektoru s nárokem na výsluhový důchod, kteří odloží odchod do důchodu, obdrží „superbonus“ zvyšující jejich plat o příspěvek na sociální pojištění (32,7 % hrubého příjmu). Tento „superbonus“ nepodléhá dani z příjmu. Schéma začalo fungovat od října 2004.

3) **Doplňkové důchody.** Nový zákon zvyšuje počet institucí, které mohou založit doplňkové penzijní fondy. S cílem posílit význam doplňkových systémů bude nyní odstupné (TFR) odváděno do penzijních fondů. Zaměstnanci budou mít šest měsíců na rozhodnutí, zda bude jejich TFR převedeno do uzavřených fondů spravovaných odbory a podniky nebo do otevřených fondů spravovaných bankami a jinými soukromými společnostmi. Pouze na

výslovnou žádost zaměstnance zůstane TFR v pokladně podniku a bude sloužit původnímu účelu.

4) Reformou byl rovněž na přechodné období zvýšen tzv. **solidární příspěvek**, tj. pojistné placené z nejvyšších příjmů.

Přijetí návrhu se setkalo s kritikou vládní opozice i odmítavou reakcí odborů. Reforma je označována za nedostatečnou vzhledem k předpokládaným vysokým výdajům na důchody v budoucnosti. V příštích letech bude zřejmě potřeba přijmout ještě další reformy [Ciccarone 2004]. Bude rovněž nutné více pokročit v harmonizaci důchodového pojištění zaměstnanců soukromého a veřejného sektoru [Paparella, 2004].

Reforma se nedotkla přímo systému NDC. Proto i nadále přetrvává kritika některých ekonomů, že je potřeba urychlit zavádění tohoto systému a posílit mechanismy, které jej automaticky uvádějí do finanční rovnováhy. Podle závěrů studie o současných problémech italského systému NDC [Franco, Sartor, 2003] by bylo pro Itálii alternativním řešením přehodnocení reformy z roku 1995 a návrat k tradičnímu průběžně financovanému systému, který by si některé prvky systému NDC mohl zachovat (např. výpočet důchodů na základě celoživotních výdělků).

2.4 Invalidní důchody

Od roku 1984 existují v systému invalidních důchodů dva druhy dávek: (plné) invalidní důchody a (částečné) invalidní příspěvky.

Plný invalidní důchod

Invalidní důchody jsou přiznávány osobám s plnou a trvalou invaliditou. Pojištěnec je plně invalidní, jestliže jeho schopnost výdělečné činnosti klesla o 100 %. Invalidní důchod je vyplácen doživotně a nepřevádí se na starobní důchod. Souběh plného invalidního důchodu s příjmy z výdělečné činnosti není možný.

V původním systému je výše plného invalidního důchodu určena jako součet dvou částí (tabulka 6): 1) první část je odvozena od průměrné mzdy a doby pojištění, 2) důchod je navýšen podle doby od vzniku nároku na invalidní důchod do dosažení důchodového věku. V novém systému je plný invalidní důchod určen na základě indexovaných příspěvků připsaných na pomyslný účet a příspěvků dopočtených do doby dosažení věku 60 let.

Invalidní příspěvek

Invalidní příspěvky jsou přiznávány osobám s částečnou invaliditou (67-99 %), které mají minimálně 5 let s příspěvky, z toho 3 roky v období 5 let před vznikem nároku na příspěvek. V principu jde o dočasnou dávku, nárok na ni je přezkoumáván každé tři roky. Pokud se nicméně zdravotní stav nezlepší do třetí prohlídky (tj. 6 let od první prohlídky), je invalidní stav uznán jako trvalý a pojištěnec pobírá invalidní dávku až do dosažení důchodového věku. Při dosažení důchodového věku začíná pobírat starobní důchod, pokud splňuje podmínky pro nárok na tento důchod. Pokud tyto podmínky nesplňuje, pobírá nadále invalidní příspěvek.

Výše invalidního příspěvku je určena podobně jako výše invalidního důchodu s tím, že doba přispívání a příspěvky na účtech (v systému NDC) nejsou dopočteny o dobu do dosažení důchodového věku.

Pokud výše dávky nedosahuje výše minimálního důchodu, je její výše do tohoto minima navýšena (v roce 2000 bylo 77 % invalidních příspěvků takto navýšeno [Baldacci, De Santis, 2003]).

Invalidní dávky jsou indexovány podle vývoje spotřebitelských cen. Dávky jsou předmětem daně z příjmu. Souběh invalidního příspěvku s příjmem z výdělečné činnosti je

možný. Při vyšších příjmech je dávka krácena: na 75 % při příjmech nad čtyřnásobek minimálního důchodu a na 50 % při příjmech nad pětinásobek minimálního důchodu.

Invalidní důchody jsou financovány z příspěvků na důchodové pojištění (32,7 %).

T a b u l k a 6 Podmínky nároku a způsob výpočtu plného invalidního důchodu

	kategorie 1 (DB)	kategorie 2 (DB/NDC)	kategorie 3 (NDC)
podmínky nároku	plná a trvalá ztráta výdělečné schopnosti; minimálně 5 let příspěvků, z toho 3 roky za posledních 5 let před vznikem invalidity; žádný další příjem včetně příjmů ze samostatně výdělečné činnosti a podpory v nezaměstnanosti	plná a trvalá ztráta výdělečné schopnosti; minimálně 5 let příspěvků, z toho 3 roky za posledních 5 let před vznikem invalidity; žádný další příjem včetně příjmů ze samostatně výdělečné činnosti a podpory v nezaměstnanosti	plná a trvalá ztráta výdělečné schopnosti; minimálně 5 let příspěvků, z toho 3 roky za posledních 5 let před vznikem invalidity; žádný další příjem včetně příjmů ze samostatně výdělečné činnosti a podpory v nezaměstnanosti
výše důchodu	pro pojištěné osoby s nejméně 18 lety příspěvků k 31.12. 1995 je důchod roven 0,9-2 % (nižší procento pro vyšší příjmy) průměrného platu násobeno počtem let s příspěvků (max. 40 let) + důchod je navýšen podle doby od vzniku nároku na invalidní důchod do dosažení důchodového věku: 0,9-2 % x dopočtená doba x průměrný plat	pro pojištěné osoby s méně než 18 lety příspěvků k 31.12. 1995 je důchod roven 1) 0,9-2 % (nižší procento pro vyšší příjmy) průměrného platu násobeno počtem let s příspěvků za příspěvkové období do 1.1. 1996 a 2) násobku pomyslného kapitálu a transformačního koeficientu (pro věk 57 let, pokud je to nejvýhodnější) za příspěvkové období od 1.1. 1996 - skutečná výše pomyslného kapitálu je navýšena o příspěvků do dosažení věku 60 let	pro pojištěné osoby, jejichž doba pojištění začala k 1.1. 1996 nebo později mají důchod roven násobku pomyslného kapitálu a transformačního koeficientu (pro věk 57 let, pokud je to nejvýhodnější) - skutečná výše pomyslného kapitálu je navýšena o příspěvků do dosažení věku 60 let

Zdroj: SSA (2004a), *The Pension Reform Law*

2.5 Pozůstalostní důchody

Pozůstalostní důchod

Nárok na pozůstalostní důchod vzniká, pokud zemřelý pojištěnec pobíral výsluhový nebo starobní důchod nebo splnil podmínky vzniku nároku na starobní nebo invalidní důchod.

Nárok na důchod mají pozůstalí manžel(ka), rozvedená manželka s nárokem na výživné, závislé děti, synovci, neteře nebo vnoučata závislá na zemřelém. Pokud nejsou tito pozůstalí, mohou mít nárok na důchod také sourozenci a rodiče závislí na zemřelém.

Pozůstalostní důchody jsou počítány jako procento skutečného nebo na základě příspěvků odvozeného důchodu zemřelého. Pozůstalostní důchody přiznávány v případě úmrtí pojištěnce před dosažením důchodového věku jsou pro systém NDC vypočteny na základě transformačního koeficientu pro věk 57 let. Základní sazby pozůstalostních důchodů jsou uvedeny v tabulce 7.

T a b u l k a 7 Výše pozůstalostních důchodů

pozůstalí	výše důchodu (v % důchodu zemřelého)
manžel(ka)	60
manžel(ka) a jedno dítě	80
manžel(ka) a dvě děti	100
oboustranný sirotek	70
dva oboustranní sirotci	80
tři nebo více oboustranných sirotků	100
rodič*	15
bratr nebo sestra*	15

*pouze pokud důchod nenáleží dětem či manželovi(ce)

Zdroj: *The Pension Reform Law*

Pravidla upravující pozůstalostní důchody byla Diniho reformou zpřísněna v tom smyslu, že dávky jsou nyní závislé na výši příjmu z výdělečné činnosti - při příjmu ve výši 3násobku minimální dávky je redukce pozůstalostního důchodu 25 %, při příjmu ve výši 4násobku minimální dávky 50 % a při příjmu ve výši 5násobku minimální dávky činí redukce 75 %.

Nárok na vdovský nebo vdovecký důchod v případě uzavření nového manželství zaniká.

Jednorázový příspěvek

Příspěvek je vyplácen, pokud nevznikl nárok na pozůstalostní důchod a pokud pozůstalí nemají nárok ani na dávku z důvodu pracovního úrazu nebo nemoci z povolání a nemají příjem vyšší než jsou limity pro sociální příspěvek (viz str. 18). Jednorázově vyplacená částka je rovna sociálnímu příspěvku násobenému počtem let s příspěvkem.

2.6 Zajištění minimálního příjmu ve stáří

V původním systému existují dva druhy garantovaných dávek. Sociální důchody a doplněk pro důchodce, jejichž penze nedosahuje zaručené minimální výše (trattamento minimo). Jde o příjmově testované dávky, které jsou financovány ze státního rozpočtu.

Sociální důchod

Je přiznáván osobám nad 65 let s trvalým pobytem v Itálii, které nemají žádný příjem nebo příjem, který nepřesahuje výši sociálního důchodu. Od roku 1996 byl sociální důchod nahrazen sociálním příspěvkem. Sociální důchod je ovšem nadále vyplácen osobám, které na něj získaly nárok před tímto datem.

Zaručený minimální důchod

Důchod z povinného systému nemůže klesnout pod zaručenou minimální výši. Pokud je vypočtený důchod nižší, mají důchodci nárok na navýšení důchodu do minimální výše, a to:

- u nevdané/neženate osoby v plné výši, pokud individuální příjmy nepřesahují minimum, a v částečné výši, pokud jsou individuální příjmy v rozmezí výše minima a dvojnásobku tohoto minima,
- u poživatele dávky žijícího v manželství nesmí, kromě shora uvedených podmínek, přesahovat součet příjmu manželů čtyřnásobek minima.

Navýšení důchodů do zaručené minimální výše není poskytováno v případě důchodů, určených pouze ze systému NDC (kategorie 3).

Sociální příspěvek

Jak bylo uvedeno výše, reformou z roku 1995 nahradil sociální příspěvek institut sociálního důchodu (a jeho navýšení). **Pro pojištěnce plně pokryté systémem NDC bude sociální příspěvek zaručovat minimální úroveň příjmů ve stáří.**

Sociální příspěvek náleží osobám nad 65 let, kteří jsou italskými občany nebo občany EU žijícími v Itálii nebo občany jiných států, kteří mají povolení k trvalému pobytu v Itálii. Tato dávka přísluší:

- v plné výši, pokud daná osoba nemá další příjmy a nežije v manželství nebo pokud žije v manželství příjem spolu s příjmem manžela(ky) nepřesahuje výši sociálního příspěvku,
- pokud příjem dané osoby přesahuje výši sociálního příspěvku nebo jeho dvojnásobek, pokud žije v manželství, nárok na sociální příspěvek nevzniká,
- v případě příjmu mezi těmito limity se sociální příspěvek redukuje tak, aby celkový příjem nepřesahoval výši sociálního příspěvku nebo jeho dvojnásobek, pokud daná osoba žije v manželství.

U osob pokrytých pouze systémem NDC (kategorie 3) se v případě posuzování nároku na sociální příspěvek berou v úvahu pouze 2/3 důchodu. To usnadňuje možnost kombinace důchodu ze systému NDC se sociálním příspěvkem.

V roce 2004 činí výše sociálního příspěvku 4 738,61 EUR ročně (tj. 364,51 EUR měsíčně). Sociální příspěvek je možno zvýšit až na 535,95 EUR měsíčně pro důchodce nad 70 let věku. Sociální příspěvek je ročně přizpůsobován podle vývoje indexu spotřebitelských cen. Periodicita vyplácení sociálního příspěvku je jednou měsíčně s 13. výplatou v prosinci (odpovídá periodicitě vyplácení důchodů).

Oficiální příjmové minimum a výše dávek sociální ochrany

Centrálně stanovená výše všeobecného příjmového minima v Itálii neexistuje. Hypotetické hranici životního minima odpovídají všeobecná minima stanovená regiony. Zaručená minima se liší podle regionů: částka pro jednotlivce se pohybuje mezi 232 a 269 EUR měsíčně.

3. Lotyšsko

3.1 Reformovaný systém důchodového zabezpečení

Nový průběžně financovaný povinný systém postavený na principu NDC byl v Lotyšsku zaveden k 1.1.1996. Výše příspěvků odváděných do prvního pilíře se mění s postupným zaváděním druhého povinného fondového pilíře. V roce 2004 činily příspěvky do systému NDC 18 %, do fondů byla povinně odváděna 2 % příjmů. V roce 2010 by mělo být do prvního i druhého pilíře odváděno shodně 10 %. Třetí pilíř byl vytvořen v roce 1998, kdy nabyla účinnosti legislativa regulující možnosti soukromých úspor v penzijních fondech. Součástí třetího pilíře mohou být individuální i zaměstnanecké důchodové plány.

T a b u l k a 8 Základní parametry systému NDC

parametr	nastavení parametru
formule pro výpočet důchodu	důchod = pomyslný kapitál na účtu / faktor anuity
pomyslný kapitál na osobním účtu -příspěvky připsované na účet -indexace účtů	18 % vyměřovacího základu pro pojistné míra růstu objemu vyměřovacích základů pro pojistné
faktor anuity	projekce naděje dožití ve věku odchodu do důchodu
indexace důchodů	inflace + část růstu objemu mezd

Zdroj: Pollnerová (2002), VSAA

Systém NDC se vztahuje na všechny osoby, které odcházejí do důchodu k 1.1.1996 nebo později. Účast v systému osobních účtů je povinná pro osoby, kterým bylo méně než 30 let v roce 2001 a dobrovolná pro ty, kterým bylo mezi 30 a 49 lety v roce 2001.

3.2 Problémy reformy

Reforma důchodového systému se potýká s řadou problémů, mezi které lze zařadit následující skutečnosti [Fox, Palmer, 1999; Vanovska, 2002; Bite, Zagorskis 2003]:

1) Již v prvních letech reformy se projevila slabá místa nového systému a rostly tlaky na přijetí dalších úprav. Mezi roky 1996 a 2001 došlo devětkrát k novelizaci zákona o státních důchodech, které se týkaly především přechodných opatření, nikoliv hlavních principů reformy. Nicméně **časté** (a někdy nekonzistentní) **novelizace** oslabily některé možné efekty reformy (např. podněty k placení pojistného), snížily důvěru veřejnosti v nový systém a učinily systém nákladnějším a méně průhledným. Posílení pobídek k placení pojistného do veřejného důchodového systému proto zůstává nadále hlavní výzvou lotyšské důchodové reformy.

2) Realizace jednoho z cílů důchodové reformy - **zrušení předčasných odchodů do důchodu a zvýšení důchodového věku** byla oproti původním návrhům zpomalena v důsledku vysoké míry nezaměstnanosti především ve venkovských oblastech Lotyšska.

3) Důchodová reforma zavedla **flexibilní důchodový věk** a očekávalo se, že zvýší pobídky k pozdějšímu odchodu do důchodu. Nicméně možnost pozdějšího odchodu do důchodu byla v období 5 let po reformě (1996-2001) využívána jen výjimečně a naopak stále vysoká nezaměstnanost žen v předdůchodovém věku vede k tomu, že často opouštějí pracovní sílu předčasně.

4) Nízké mzdy generují **nízké důchody**, v případě nezaměstnanosti je penzijní nárok ještě menší. V letech 2000 a 2001 průměrná výše nově přiznávaných důchodů klesala.

5) V Lotyšsku **je kapitál na pomyslných účtech indexován** podle míry růstu objemu vyměřovacích základů pro pojistné. Tento způsob indexace je vhodný z hlediska finanční stability systému, zároveň však může být tato míra **velmi kolísavá**. Hodnota pomyslných

úctů se v Lotyšsku od zavedení systému NDC značně měnila (\pm 15-20 % ročně) [Disney, 2004].

6) **Zaručený minimální důchod** je financován z příspěvků na sociální zabezpečení, nikoliv ze státního rozpočtu. Tento způsob financování neodpovídá principu zachování ekvivalence mezi příspěvky a výší dávek a rovněž přispívá ke vzniku deficitu v systému sociálního pojištění.

7) **Rozpočet sociálního pojištění** je deficitní s dluhem vůči základnímu rozpočtu ve výši 20 % rozpočtu sociálního pojištění (v roce 2002). Projekce ministerstva sociálních věcí předpokládaly, že by deficitní období mělo skončit v roce 2007. Podle některých analytiků [Bite, Zagorskis, 2003] je tento předpoklad příliš optimistický vzhledem k současnému dluhu, skutečnosti že se snižuje celková příspěvková sazba na sociální pojištění i odvody do prvního pilíře důchodového systému. Zdroje systému sociálního pojištění by proto v budoucnosti nemusely být dostatečné pro zajištění průměrné náhradové míry (40 % celoživotních příjmů) počítané pro první pilíř.

3.3 Vývoj systému od roku 2002

Přestože většina důchodů zůstává pod úrovní statistického životního minima (viz podkapitola 3.6), průměrné důchody se v Lotyšsku zvyšují a rozdíl mezi statistickým životním minimem a průměrným důchodem klesá. Mezi roky 2000 a 2003 vzrostl průměrný starobní důchod o 11 %, reálně o 4 %. V roce 2002 se také zastavil předchozí pokles průměrné výše nově přiznávaných důchodů a její růst pokračoval i v roce 2003. K tomuto nárůstu přispěly vyšší průměrné mzdy, ze kterých se platilo pojistné, i pokles počtu předčasných odchodů do důchodu [Latvijas statistika, 2004].

Výše státní dávky sociálního zabezpečení, která je základem pro určení minimální výše důchodů a která byla od roku 1998 zmrazena na úrovni 30 LVL (44 EUR) měsíčně, byla zvýšena na 35 LVL (51 EUR).

Od roku 2004 jsou důchody v Lotyšsku indexovány dvakrát ročně, pokud inflace přesáhne 3 %. Důchody jsou valorizovány podle vývoje indexu spotřebitelských cen. Důchody nižší než pětinasobek státní dávky sociálního zabezpečení (175 LVL/ 254 EUR - tj. většina důchodů) jsou navíc i částečně (50 % v říjnu 2004) přizpůsobovány reálnému růstu mezd, ze kterých se platí pojistné. Smyslem této politiky je přizpůsobit nejnižší důchody růstu potenciálních příjmů důchodového systému.

Výsluhové důchody (pro osoby vykonávající nebezpečná povolání nebo práci závislou na věku a zdraví) byly v polovině 90. v Lotyšsku zrušeny. V únoru 2004 nicméně parlament podpořil návrh na znovuzavedení výsluhových důchodů pro umělce. To otevřelo otázku obnovení výsluhových důchodů pro širší okruh povolání.

Od roku 1999 klesá počet důchodců v důsledku zvyšování důchodového věku a vzhledem k demografickým faktorům se snižuje i podíl důchodců v populaci.

Od 1.1.2003 je příspěvek na sociální pojištění roven 33,09 %, přičemž 24,09 % je odváděno zaměstnavatelem a 9 % zaměstnancem (dříve byla pojistná sazba rovnoměrně rozdělena mezi zaměstnance a zaměstnavatele).

Tabulka 9 Příspěvky na sociální pojištění v roce 2003 podle typu pojištění

vybrané kategorie pojištěnců	příspěvek					
	celkem	důchodové pojištění	pojištění v nezaměstnanosti	úrazové pojištění	invalidní pojištění	nemocenské pojištění
zaměstnanci	33,09	25,59	1,94	0,09	3,31	2,16
OSVČ	30,27	25,59			3,31	2,16
důchodci	27,01	25,59		0,09		1,33
invalidi I. a II. kategorie	30,32	25,59		0,09	3,31	1,33

Zdroj: William M. Mercer (2004)

3.4 Invalidní důchody

Nová úprava invalidních důchodů vstoupila v Lotyšsku v platnost v lednu roku 1997. **Systém zůstal dávkově definovaný.** Invalidní důchod je přiznáván a vyplácen do doby dosažení nároku na starobní důchod.

Pojištěná osoba má nárok na invalidní důchod pokud

- 1) ještě nedosáhla důchodového věku určeného zákonem,
- 2) má dobu pojištění minimálně tři roky,
- 3) byla uznána invalidní na základě posudku lékařské expertní komise,
- 4) bydlí v Lotyšsku.

Existují tři kategorie invalidního důchodu:

- 1) kategorie I - v případě plné ztráty výdělečné schopnosti s nutností péče
- 2) kategorie II - v případě plné ztráty výdělečné schopnosti
- 3) kategorie III - v případě částečné ztráty výdělečné schopnosti (minimálně 25 % redukce)

Výše důchodu se pro jednotlivé kategorie liší:

Kategorie I : důchod = $0,45 \times VZ \times (DP/MDP) \times VZ \times 0,1$

Kategorie II: důchod = $0,4 \times VZ \times (DP/MDP) \times VZ \times 0,1$, kde

VZ - vyměřovací základ, průměrný vyměřovací základ pro pojistné pojištěné osoby za období jakýchkoliv po sobě následujících 36 měsíců v období posledních 5 let před přiznáním invalidního důchodu, maximálně pětinásobek minimální mzdy,

DP - doba pojištění,

MDP - maximální možná doba pojištění mezi věkem 15 let a důchodovým věkem určeným zákonem.

Kategorie III: Pro invalidní důchodce III. kategorie je výše důchodu rovna dávce sociálního zabezpečení (35 LVL/ 51 EUR měsíčně v roce 2004, pro osoby invalidní od dětství 50 LVL/ 73 EUR).

Minimální výše invalidního důchodu pro kategorii I je 1,6násobek dávky sociálního zabezpečení a 1,4násobek této dávky pro invalidní důchody z kategorie II. Osoby s kratší dobou pojištění než 3 roky mají nárok na státní dávku sociálního zabezpečení.

Souběh důchodu s příjmem z výdělečné činnosti je možný. Důchody přiznané po 1.1. 1996 podléhají dani z příjmu s nezdanitelným minimem ve výši 1 500 LVL (2 175 EUR) ročně pro I. a II. kategorii a 1 440 LVL (2 088) pro III. kategorii v roce 2002.

Invalidní důchody jsou financovány z příspěvků na sociální pojištění (srov. tabulka 10).

3.5 Pozůstalostní důchody

V novém lotyšském systému důchodového pojištění jsou vypláceny **pouze sirotčí důchody**, vdovské ani vdovecké důchody v systému neexistují.

Nárok na pozůstalostní důchod vzniká pokud zemřelý bydlel v Lotyšsku a byl účastníkem sociálního pojištění. Děti mají nárok na sirotčí důchod pokud 1) je jim méně než 18 let (24 let pro studenty denního studia na střední nebo vyšší škole) bez ohledu na to, zda je zemřelý vyživoval nebo ne, nebo 2) pokud se staly invalidními před dosažením 18 let věku. Nevlastní děti zemřelého mají nárok na sirotčí důchod, pokud nedostávají výživné od svých rodičů. Sourozenci a vnoučata zemřelého ve věku do 18 let (24 let v případě studia) mají nárok na pozůstalostní důchod, pokud nemají práce schopné rodiče, byli ekonomicky závislí na zemřelém a nejsou sami schopni výdělečné činnosti.

Výše důchodu závisí na příjmech a výši příspěvků zemřelého. Je rovna 50 % potenciálního starobního důchodu zemřelého pro jednoho pozůstalého, 75 % pro dva pozůstalé, 90 % pro tři a více pozůstalých. Důchod pro oboustranné sirotky je založen na potenciálním důchodu obou rodičů. Minimální sirotčí důchod je roven státní dávce sociálního zabezpečení.

Pokud není pozůstalostní důchod přiznán z důvodu nedostatečné doby pojištění zemřelého (méně než 10 let), je pozůstalým dětem přiznána státní dávka sociálního zabezpečení.

Důchody přiznané před 1.1.1996 nejsou předmětem daně z příjmu, důchody přiznané později a přesahující nezdanitelné minimum (12 00 LVL/ 1 740 EUR ročně v roce 2002) jsou předmětem daně z příjmu. Pozůstalostní důchody jsou financovány z příspěvků na sociální zabezpečení.

3.6 Zajištění minimálního příjmu ve stáří

Sociální ochrana ve stáří v Lotyšsku zahrnuje:

- starobní důchody ze sociálního pojištění se zárukou minimálního důchodu,
- státní dávku sociálního zabezpečení,
- dávky sociální pomoci.

Zaručený minimální důchod

V důchodovém systému je zaručena minimální výše starobního důchodu. Zaručený minimální důchod je financován v rámci rozpočtu sociálního pojištění. Nárok na starobní důchod vzniká pojištěným osobám s nejméně 10 lety pojištění při dosažení zákonného důchodového věku. Osoby s kratší dobou pojištění než 10 let mají nárok na státem garantovanou sociální dávku (viz níže).

Výše zaručeného minimálního důchodu je závislá na době pojištění: Je rovna 1,1 násobku státní dávky sociálního zabezpečení při získané době pojištění do 20 let (38,50 LVL/ 56 EUR) v roce 2004, pro osobu invalidní od dětství (55 LVL/ 80 EUR), 1,3násobku dávky státního sociálního zabezpečení při 21-30 letech pojištění (45,50 LVL/ 66 EUR), pro osobu invalidní od dětství (65 LVL/ 94 EUR) a 1,5násobku při alespoň 31 letech pojištění (52,50 LVL/ 76 EUR), pro osobu invalidní od dětství (75 LVL/ 109 EUR).

Minimální předčasný důchod je roven 80 % dávky státního sociálního zabezpečení.

Zaručené minimální důchody tvořily v letech 2000 a 2001 více než polovinu nově přiznávaných důchodů (Bite, Zagorskis, 2003).

Státní dávka sociálního zabezpečení

Nárok na státní dávku sociálního zabezpečení mají osoby s trvalým pobytem v Lotyšsku, které:

- 1) žily v Lotyšsku po dobu nepřetržitě 12 měsíců před podáním žádosti o dávku, celkem minimálně 60 měsíců,
- 2) nemají nárok na státní důchod,
- 3) nejsou zaměstnanci nebo OSVČ podle zákona o sociálním pojištění a dosáhly věku minimálně o 5 let vyššího než je zákonný důchodový věk.

Státní dávka sociálního zabezpečení je rovněž přiznávána v případě invalidity nebo ztráty živitele (u dětí do 18 nebo 24 let) osobám, kterým nenáleží invalidní nebo pozůstalostní důchod.

V letech 1998-2003 byla výše dávky zafixována na 30 LVL/44 EUR, v roce 2004 zvýšena na 35 LVL/51 EUR, 50 LVL/73 EUR pro osoby invalidní od dětství. Dávka není příjmově testovaná. Dávky jsou financovány ze základního státního rozpočtu.

Oficiální příjmové minimum a výše důchodů

Tzv. krizové životní minimum počítá lotyšský centrální statistický úřad každý měsíc jakožto cenu minimálního spotřebního koše zboží a služeb. Obsah tohoto koše služeb byl schválen Radou ministrů v roce 1991. Aktuální výše statistického životního minima však nemá vliv na uznání statutu sociální potřeby. Průměrná výše životního minima činila v roce 2003 93,54 LVL (135,61 EUR), v říjnu roku 2004 100,10 LVL (145,12 EUR).

V roce 2002 přijala Rada ministrů návrh zákona o zaručeném minimálním příjmu pro potřebné a dávkách sociální pomoci. Návrh obsahoval hlavní body reformy systému sociální pomoci. Ve středu tohoto návrhu stálo stanovení výše zaručeného minimálního příjmu. Přijetím konceptu zaručeného minimálního příjmu bylo tedy stanoveno i skutečné životní minimum, tj. minimum příjmů, které se stát zavázal garantovat. Novela zákona o sociální pomoci vstoupila v platnost k 1.1.2003. Orgány místní správy jsou odpovědné za poskytování zaručeného příjmu 18 LVL (26 EUR) (15 LVL/ 22 EUR v roce 2003) na každého člena domácnosti. Většina místních správ se řídí centrálně stanoveným minimem, v některých regionech byla minima stanovena vyšší. Současná úroveň zaručeného minimálního příjmu nepokrývá výdaje na základní životní potřeby. Vzhledem k velmi nízké úrovni náleží minimum pouze osobám, které neparticipují na trhu práce a nemají žádný příjem [Rajevska, 2004].

T a b u l k a 10 Měsíční výše starobních důchodů vyplácených v roce 2003

pásmo (důchod v LVL)	podíl důchodců (v %)	minimální důchod (LVL)	průměrný důchod (LVL)	statistické životní minimum (LVL)	zaručený minimální příjem (LVL)
0-30,00	0,0				15
30,01-40,00	3,4	33,00 ¹⁾ ; 39,00 ²⁾			
40,01-50,00	10,4	45,00 ³⁾			
50,01-60,00	38,2				
60,01-70,00	31,2		64,34		
70,01-80,00	7,3				
80,01-90,00	2,5				
90,01-100,00	1,7			93,54	
100,01-150,00	3,2				
150,01-200,00	1,2				
200,01-400,00	0,8				
400,01+	0,1				

1) při době pojištění do 20 let, 2) při 21-30 letech pojištění, 3) při minimálně 31 letech pojištění

Zdroj: VSAA

Lotyšsko je nejchudší zemí z 10 nových členů EU. Mezi základní problémy patří v Lotyšsku i skutečnost, že většina důchodců nemá dostatečně vysoké důchody na zajištění základních životních potřeb [Rajevska, 2004]. **Minimálně 93 % procent důchodů vyplácených v roce 2003 bylo pod úrovní statistického životního minima (tabulka 11). Výše zaručeného minimálního důchodu při více než 31 letech pojištění odpovídala v roce 2003 48 % životního minima a 3násobku zaručeného minimálního příjmu. Po zvýšení všech tří částek v roce 2004 činila relace zaručeného minimálního důchodu (při více než 31 letech pojištění) a životního minima 53 % a poměr zaručeného minimálního důchodu a zaručeného minimálního příjmu 292 %.**

4. Polsko

4.1 Reformovaný systém důchodového zabezpečení

Důchodová reforma byla v Polsku spuštěna k 1.1.1999. Znamenala přeměnu průběžně financovaného dávkově definovaného systému na systém NDC, zavedení povinného soukromého fondového pilíře a dobrovolného penzijního spoření. Do prvního pilíře přispívají pojištěnci 12,22 % hrubého příjmu, do povinného fondového pilíře 7,3 % hrubého příjmu. Třetí dobrovolný pilíř zahrnuje zaměstnanecké penzijní plány, individuální životní pojištění a nově také osobní důchodové účty.

T a b u l k a 11 Základní parametry systému NDC

parametr	nastavení parametru
formule pro výpočet důchodu	důchod = pomyslný kapitál na účtu / faktor anuity
pomyslný kapitál na osobním účtu -příspěvky připisované na účet -indexace účtů	12,22 % vyměřovacího základu pro pojistné 75 % míry nominálního růstu příspěvkové báze
faktor anuity	naděje dožití ve věku odchodu do důchodu
indexace důchodů	míra růstu cen

Zdroj: Pollnerová (2002), ZUS (2004)

Nový systém se vztahuje na osoby narozené po roce 1948 s tím, že příspěvky osob narozených po 31. 12.1968 budou automaticky rozdělovány do NDC i FDC systému a u osob narozených před 1.1.1969 budou příspěvky buď připsány pouze na jeden účet (NDC) nebo rovněž na dva účty (NDC a FDC). Osoby narozené před 1.1.1949 zůstávají v původním systému. První důchody z nového systému začnou být vypláceny v roce 2009. Zemědělci zůstávají pokryti speciálním důchodovým systémem, nový systém se rovněž nevztahuje na příslušníky ozbrojených složek.

4.2 Problémy reformy

Mezi hlavní problémy reformovaného důchodového systému patří (Balcerzak-Paradowska et al. 2003; Chøn-Domińczak, 2002; Czepulis-Rutkowska, 2002; Chøn-Domińczak, Góra 2003):

1) **Hrozba chudoby mezi důchodci.** Přejít z dávkově definovaného na příspěvkově definovaný systém znamená snížení redistribuce příjmů mezi důchodci. Projekce z roku 2002 zahrnující důchody z obou povinných pilířů předpokládá pokles náhradové míry z 60 % pro muže a 50 % pro ženy narozené v roce 1949 na 40 % pro muže a 30 % pro ženy narozené v roce 1974. Bez dalších úprav by pravděpodobně vzrostla chudoba mezi důchodci. Podle dalších simulací poroste počet osob s nárokem na minimální důchod i výdaje státního rozpočtu na tento důchod. Zpřísnění podmínek pro nárok na minimální důchod v novém systému (podmínka práce na plný úvazek) navíc zřejmě povede ke vzniku skupiny důchodců s důchody nižšími než minimální důchod bez nároku na tento důchod.

2) **Invalidní důchody.** Pro invalidní důchody zůstávají platná pravidla původního systému. Nesoulad mezi nižšími důchody v systému NDC a nereformovanými (vyššími) invalidními důchody by zřejmě vedl k tlaku na přiznávání invalidních důchodů a způsobil by zvýšení veřejných výdajů.

3) **Pozůstalostní důchody.** Existují rozdíly v podmínkách vzniku nároku na pozůstalostní důchod z prvního a druhého pilíře. Tak může vzniknout situace, že pozůstalé osoby mají

nárok na pozůstalostní důchod z průběžně financovaného systému, ale nemají až do dosažení důchodového věku přístup k úsporám z druhého pilíře, na které jim vznikl nárok.

4) V novém systému bude mnohem vyšší dopad faktorů, které způsobují **genderové rozdíly**, než v původním systému:

a) nový systém přímo reflektuje rozdíly ve výši výdělků

b) za doby péče o dítě a nemocného člena rodiny budou pro účely důchodového pojištění

placeny státem příspěvky pouze ve výši minimální mzdy

c) nižší důchodový věk žen znamená vyšší rozdíly v důchodech mužů a žen: Reforma nezměnila rozdíl v důchodovém věku mužů (65 let) a žen (60 let). Naopak zrušila možnost předčasných důchodů, tj. minimální důchodový věk vzroste z 59 let na 65 let u mužů a z 56 na 60 let u žen. Rostoucí rozdíly v minimálním důchodovém věku zvýší rozdíl ve výši důchodů mezi ženami a muži. V průměru budou mít ženy nižší naakumulované prostředky na účtech prvního i druhého pilíře a pokud budou odcházet do důchodu v nižším věku než muži, budou jim tyto prostředky děleny delší nadějí dožití. Rozdíl ve výši důchodů mezi muži a ženami tak bude vyšší než v původním systému: podle simulací poklesne poměr průměrného důchodu žen a mužů ze 75 % na 55 %.

d) ženy mají vyšší riziko dlouhodobé nezaměstnanosti, což znamená nižší příspěvky do obou pilířů, a tím i nižší důchody

5) Čtyři roky po reformě ještě nebyl přijat **zákon o přemost'ovacích důchodech a zákon o anuitách**.

6) Zpomalení růstu polské ekonomiky přispělo k vysokým **deficitům v důchodovém systému** i k deficitu veřejných financí. Tato situace ovlivnila i implementaci systému NDC snížením plánované výše Rezervního demografického fondu. Místo původně navrženého 1% příspěvku bylo do rezervního fondu odváděno jen 0,1 % příjmů v roce 2001 a 2002 a dále budou příspěvky každoročně snižovány o 0,05 procentních bodů až do roku 2008. Do roku 2010 zřejmě nebude v systému dosaženo přebytků, které předpokládaly projekce vypočtené v době zavedení reformy.

4.3 Vývoj systému od roku 2002

1) Na konci roku 2003 schválila polská vláda **Program racionalizace veřejných výdajů**, který má být realizován v letech 2004 - 2006. Návrh zahrnuje mimo jiné i tato opatření v oblasti starobních a invalidních důchodů:

a) vyrovnání důchodového věku mužů a žen (na 65 let) - *od tohoto záměru bylo nakonec upuštěno;*

b) roční projekce výše důchodů (poskytnutí informace pojištěncům o očekávané výši jejich důchodu na základě příspěvků na jejich účtech) - *návrh zákona by měl být připraven do konce roku 2004;*

c) příprava systému „přemost'ovacích důchodů“ pro osoby v určitých zaměstnáních či zaměstnaných v některých pracovních podmínkách a systému kompenzací pro osoby, které měly nárok na předčasné důchody v původním systému a nebudou zahrnuty v systému přemost'ovacích důchodů - *příprava návrhu zákona by měla být ukončena v roce 2005;*

d) nový způsob indexace starobních a invalidních důchodů. Indexace důchodů založená na kombinaci vývoje cen a mezd má být nahrazena indexací pouze na základě vývoje cen, pokud inflace přesáhne 5 % s možnými úpravami - *zákon je již schválen;*

e) změny v oblasti invalidních důchodů - mimo jiné převedení invalidních důchodů starších důchodců na starobní důchody, zavedení principu přiznávání invalidních důchodů na dobu určitou, zavedení přezkoumávání stupně pracovní neschopnosti, změnu úpravy pozůstalostních invalidních důchodů a harmonizaci pravidel určení výše invalidních důchodů s pravidly určení výše starobních důchodů v novém systému

- podle harmonogramu programu se předpokládá schválení zákonů nejpozději v roce 2005;

- f) změnu pravidel kombinace důchodů a příjmů z výdělečné činnosti - novela zákona je projednávána v parlamentě;
- g) zvýšení základu pro placení příspěvků podnikatelů - novela zákona je projednávána v parlamentě.

2) Po zveřejnění projekcí, které předpokládají velmi nízké náhradové míry, bylo navrženo **zvýšit indexaci pomyslného kapitálu na osobních účtech**.

3) Podle reformy z roku 1999 se nový systém měl vztahovat i na ozbrojené složky (na ty příslušníky, kteří začali sloužit po 31.12.1998). V roce 2003 rozhodla polská vláda o tom, že všichni příslušníci ozbrojených složek budou pokryti původním systémem.

4) Od roku 2002 došlo k některým úpravám v oblasti **druhého pilíře**. Bylo přijato několik dodatků k zákonu, který reguluje otevřené důchodové fondy s cílem snížení nákladů fondů, zvýšení dávek a zvýšení konkurence.

5) Od 1. září 2004 vstoupil v platnost nový zákon o osobních důchodových účtech (tzv. IKE), kterým bylo zavedeno **další schéma třetího pilíře důchodového systému**.

4.4 Invalidní důchody

V roce 2005 by podle Programu racionalizace veřejných výdajů měla být **schválena nová úprava invalidních důchodů, která změní způsob výpočtu invalidních důchodů v souladu s reformou důchodů starobních**. Nyní ještě stále platí původní úprava invalidních důchodů. Obecný systém pokrývá zaměstnance a OSVČ. Zemědělci mají speciální důchodový systém. Následující údaje se týkají pouze obecného systému invalidních důchodů (spravovaného ZUS - Zakład Ubezpieczeń Społecznych).

ZUS poskytuje dva druhy dávek z invalidního pojištění:

- dávky z obecného pojištění a
- dávky v případě pracovního úrazu.

1) Invalidní dávky ze ZUS jsou přiznávány na konci nemocenské dovolené, po kterou žadatel pobíral nemocenské dávky. Pokud snížení pracovní schopnosti trvá i po ukončení vyplácení nemocenské dávky, má pojištěnec právo na rehabilitační dávku, pokud lékařská prohlídka potvrdí, že bude schopen znovu pracovat během 12 měsíců. Pokud lékař potvrdí snížení schopnosti výdělečné činnosti v důsledku nemoci, má zaměstnanec nárok na vyrovnávací dávku. Tato dávka vyrovnává rozdíl ve výši platu před vznikem částečného snížení pracovní schopnosti a současným platem. Pokud osoba dočasně neschopná práce vyčerpá obě možnosti (nemocenská dávka a rehabilitační dávka) a je stále neschopná práce, procedura zkoumající invaliditu určí, zda je osoba plně invalidní nebo neschopná pokračovat v současném zaměstnání. Podle zákona z roku 1996 mají invalidní osoby možnost posoudit schopnost vykonávat stejné nebo jiné zaměstnání. Žadatelé mají právo ve zkušební době na speciální důchodovou dávku.

Pokud jsou tyto možnosti vyčerpány, vzniká nárok na invalidní důchod. Invalidní důchod může být *částečný* nebo *plný*. Osoba je částečně invalidní, pokud na základě posudku vydaného licencovaným lékařem ztratila schopnost vykonávat práci odpovídající jeho profesní kvalifikaci, ale může vykonávat jinou méně kvalifikovanou práci. Plná invalidita se vztahuje na plnou ztrátu schopnosti výdělečné činnosti. Invalidní důchod může být přiznán jako trvalý nebo jako dočasný.

2) Do druhé kategorie spadá invalidní důchod, na který vzniká nárok v případě újmy na zdraví z důvodu pracovního úrazu nebo v důsledku nemoci z povolání. Poživatelé tohoto důchodu mohou odejít do starobního důchodu 5 let před dosažením statutárního důchodového věku. Při dosažení důchodového věku se může osoba pobírající invalidní důchod z důvodu pracovního

úrazu rozhodnout dále pobírat invalidní důchod + 50 % starobního důchodu nebo plný starobní důchod + 50 % invalidního důchodu.

Důchody z obecného pojištění

Nárok na invalidní důchod vzniká pojištěncům, u kterých byla lékařsky potvrzena pracovní neschopnost a kteří splňují podmínku minimální doby pojištění (v závislosti na věku vzniku pracovní neschopnosti):

do věku 20 let 1 rok pojištění,

ve věku 20-22 let 2 roky pojištění,

ve věku 22-25 let 3 roky pojištění,

ve věku 25-30 let 4 roky pojištění,

nad 30 let 5 let pojištění.

Těchto pět let pojištění musí spadat do období 10 let před pojistnou událostí. V celkové době pojištění nesmí podíl nepřispěvkových dob přesáhnout 1/3.

Pracovní neschopnost musí vzniknout během doby pojištění nebo zaměstnání nebo v době 18 měsíců po jeho ukončení. Tato podmínka neplatí pro osoby s plnou invaliditou a minimální dobou pojištění 20 let u žen a 25 let u mužů.

Invalidita může být trvalá (pokud podle lékařského posudku nemůže osoba být znovu praceschopná) nebo dočasná. Invalidní důchod je vyplácen trvale v případě trvalé invalidity nebo na určitou dobu stanovenou správou sociálního pojištění. Při dosažení důchodového věku si může invalidní osoba zvolit vyšší ze dvou dávek - invalidního důchodu nebo starobního důchodu. U účastníků nového systému se v případě starobního důchodu jedná o platby z prvního i druhého pilíře, v případě invalidního důchodu není prozatím v zákoně specifikováno, co se stane s prostředky na osobním účtu penzijního fondu.

Nárok na invalidní důchod, který zanikl z důvodu navrácení zdraví, může být obnoven, pokud se pojištěnec v době 18 měsíců od ukončení nároku na důchod opět stane invalidním.

Výše plného invalidního důchodu

invalidní důchod = $24 \% \times Z\check{C} + (1,3 \% \times \text{příspěvková doba} + 0,7 \% \times \text{započtená nepřispěvková doba} + 0,7 \% \times \text{dopočtená doba}) \times VZ$,

kde:

ZČ - základní částka - průměrná mzda v ekonomice po odečtení příspěvků na sociální pojištění,

VZ výpočtový základ - průměrný vyměřovací základ pro pojistné za 10 let vybraných z 20 let předcházejících roku podání žádosti o invalidní důchod,

dopočtená doba - doba, která chybí do plné doby 25 let pojištění spadající do doby od podání žádosti o invalidní důchod do data, kdy by pojištěnec dosáhl 60 let věku.

Výše důchodu nemůže přesáhnout 100 % výpočtového základu a nemůže být nižší než minimální důchod.

Pokud invalidní důchodce není soběstačný, je důchod doplněn pečovacím příspěvkem.

Plně invalidní osoby mohou pracovat pouze v chráněných dílnách, kde pracovní podmínky vyhovují jejich potřebám.

Výše částečného invalidního důchodu

Výše částečného invalidního důchodu je rovna 75 % výše plného invalidního důchodu. Částečně invalidní osoby mohou současně s důchodem mít i příjmy z výdělečné činnosti, pokud je tento příjem nižší než 70 % průměrné mzdy. Důchod je krácen při příjmech

v rozmezí 70 a 130 % průměrné mzdy a přestane být vyplácen při příjmech nad 130 % průměrné mzdy.

Výše dávky v případě pracovního úrazu je rovna 100 % výpočtového základu pro plně invalidní osobu a 75 % pro částečně invalidní osobu.

Podle nového zákona je indexace důchodů založena pouze na růstu cen. Důchody jsou předmětem daně z příjmů a jsou financovány z příspěvků na invalidní a pozůstalostní pojištění (sazba 13 %).

4.5 Pozůstalostní důchody

Reforma z roku 1998 nezměnila podmínky nároku na pozůstalostní důchody. Program racionalizace veřejných výdajů nicméně předpokládá, že dojde ke změnám i v této oblasti.

Pozůstalostní důchody v Polsku se nazývají „rodinné důchody“, protože všem pozůstalým příbuzným s nárokem na pozůstalostní důchod je vyplácena jedna pozůstalostní dávka. Nárok na pozůstalostní důchod vzniká členům rodiny zemřelého, který měl v době smrti nárok na starobní nebo invalidní důchod nebo splňoval podmínky pro přiznání starobního či invalidního důchodu. Při posuzování nároku na pozůstalostní důchod se předpokládá, že zemřelý byl plně invalidní.

Pozůstalý vdovec nebo vdova mají nárok na pozůstalostní důchod pokud v době úmrtí manžela nebo manželky splňují jednu ze tří podmínek:

- 1) dosáhli věku 50 let nebo
- 2) jsou invalidní nebo
- 3) pečují alespoň o jedno z dětí, vnoučat či bratrů nebo sester, kteří nedosáhli věku 16 let a mají nárok na pozůstalostní důchod po zemřelém nebo věku 18 let pokud ještě neukončili vzdělávání nebo pečují o dítě, které je plně invalidní a nesoběstačné nebo plně invalidní a má nárok na pozůstalostní důchod.

Vdovec nebo vdova, kteří dosáhli věku 50 let či se stali invalidní v době po úmrtí manželky/manžela, mají také nárok na pozůstalostní důchod, nejpozději však v období 5 let od úmrtí manžela/manželky nebo ode dne, kdy přestal/a pečovat o osoby uvedené v bodě 3. U rozvedených osob vzniká nárok na pozůstalostní důchod, pokud měly nárok na výživné.

Vdova, která nemá nárok na pozůstalostní důchod, ale nemá prostředky k zajištění vlastní obživy má nárok na dočasný pozůstalostní důchod v době

- 1) jednoho roku od úmrtí manžela,
- 2) v období, kdy se účastní speciálního rekvalifikačního programu za účelem získání zaměstnání, ale ne déle než 24 měsíců po úmrtí manžela.

Pozůstalé děti mají nárok na pozůstalostní důchod pokud

- 1) je jim méně než 16 let nebo
- 2) ještě neukončily vzdělání a je jim mezi 16 a 25 lety nebo
- 3) jsou plně invalidní.

Nárok na pozůstalostní důchod vzniká rovněž vnoučatům, sourozencům a rodičům, pokud byli závislí na zemřelém.

Výše pozůstalostního důchodu je rovna

- pro 1 pozůstalou osobu - 85 % starobního nebo plného invalidního důchodu, na který by měl zemřelý nárok,
- pro 2 pozůstalé osoby - 90 % starobního nebo plného invalidního důchodu, na který by měl zemřelý nárok,
- pro 3 a více pozůstalých osob - 95 % starobního nebo plného invalidního důchodu, na který by měl zemřelý nárok.

Obecně je výše pozůstalostního důchodu vypočtena jako procento starobního důchodu, pokud zemřelý byl v důchodu, nebo jako procento invalidního důchodu, pokud ještě pracoval. Všem členům rodiny s nárokem na pozůstalostní důchod je přiznán jeden kombinovaný důchod, který je v případě potřeby nakonec rozdělen mezi osoby s nárokem na důchod. Pozůstalým sirotkům náleží sirotčí přídavek.

Ve druhém pilíři vzniká nárok na úspory na účtu zemřelého, ale nárok na anuitu vzniká pouze, pokud pozůstalý dosáhl důchodového věku nebo pokud pobírá starobní důchod.

Indexace důchodů je založena pouze na růstu cen. Důchody jsou předmětem daně z příjmů a jsou financovány z příspěvků na invalidní a pozůstalostní pojištění (sazba 13 %).

4.6 Zajištění minimálního příjmu ve stáří

Zaručený minimální důchod

V původním systému je zaručena minimální výše starobního důchodu pro osoby, kterým vznikl nárok na starobní důchod a výše vypočteného důchodu nedosahuje stanoveného minima. Rozdíl mezi vypočtenou výší důchodu a minimem je vyplácen Fondem sociálního pojištění.

V novém systému vznikne nárok na minimální důchod těm, kteří byli zaměstnáni po dobu 20 (ženy) a 25 (muži) let za podmínky, že byli zaměstnáni na plný úvazek a že výše jejich celkového důchodu z prvního a druhého pilíře je nižší než minimální důchod. Výše zaručeného minimálního důchodu měla být podle původních návrhů stanovena na 28 % průměrné mzdy. Podle současné legislativy zůstalo minimum stejné jako minimální důchod v původním systému a je indexováno podle vývoje cen. V roce 2001 dosahoval zaručený minimální důchod 26 % průměrné mzdy, tato relace se však s růstem reálných mezd bude snižovat. Výdaje na zaručený minimální důchod budou financovány ze státního rozpočtu v souladu s paradigmatem reformy, podle kterého bude redistribuce z nového systému vyloučena a přesunuta do všeobecného systému sociálního zabezpečení.

Minimální důchod pobíralo v roce 2004 15 % důchodců. **Výše zaručeného minimálního starobního a pozůstalostního důchodu** byla k 1.3.2004 562,58 PLN (135,31 EUR), **tj. 51 % průměrného starobního důchodu a 68 % minimální mzdy**. Navýšení nízkých důchodů představovalo v roce 2000 méně než 1 % celkových výdajů na starobní důchody. Minimální plný invalidní důchod byl k 1.3.2004 562,58 PLN (135,31 EUR) a částečný invalidní důchod 432,74 PLN (104,08 EUR). Výše minimálního invalidního důchodu v případě úrazu při práci nebo nemoci z povolání a minimálního pozůstalostního důchodu v případě úmrtí v důsledku úrazu při práci je o 20 % vyšší než uvedené částky.

Oficiální příjmové minimum a výše dávek sociální ochrany

V Polsku neexistuje žádný zaručený minimální příjem. Oficiální hranicí chudoby je hranice příjmu pro poskytování dávek sociální pomoci. Mezi další měřítka chudoby patří sociální a existenční minima počítaná Institutem práce a sociálních věcí (srov. např. Baštýř a kol., 1997).

Sociální pomoc je vyplatitelná, jestliže měsíční příjem nepřekročí (stav k 1.1. 2002):

- u jednotlivce: 447 PLN (107,51 EUR) měsíčně;
- u prvního člena domácnosti: 406 PLN (97,65 EUR) měsíčně;
- u druhé a další osoby starší 15 let: 285 PLN (68,55 EUR) měsíčně;
- u každého dítěte mladšího 15 let: 204 PLN (49,67 EUR) měsíčně.

Výše minimálního starobního důchodu k 1.1.2002 odpovídala necelým 119 % hranice příjmů pro jednotlivce v systému dávek sociální pomoci.

5. Systémy NDC v Rusku, Kyrgyzstánu a Mongolsku

Kromě čtyř evropských zemí zahrnutých v předchozí části, byl systém NDC zaveden také v Rusku (2002), Kyrgyzstánu (1997) a Mongolsku (2000).

Nedávná reforma veřejného důchodového systému v **Rusku** (spuštěná v roce 2002) vedla k zavedení (i) NDC systému, (ii) povinného fondového pilíře a (iii) základního důchodu, který zajišťuje redistribuční funkci systému. Doplnkový pilíř tvoří dobrovolné soukromé penzijní připojištění. Systém zaměstnaneckého pojištění by měl být povinný pro osoby pracující v náročných a rizikových podmínkách [Afanasiev, 2003]. Pojistná sazba je 28 % příjmů, z toho 14 procentních bodů financuje základní část důchodu a zbylých 14 procentních bodů je rozděleno do systému NDC a do fondové části. Osoby, kterým bylo v době reformy 35 nebo méně let platí 3 % do fondů a 11 % do NDC, postupně se příspěvky budou zvyšovat na 6 % (8 % do NDC). Osoby v věku 35 - 50 let platí 2 % do fondů a 12 % do NDC [World Bank, 2002].

Nárok na starobní důchod vzniká při minimální době pojištění 5 let ženám v 55 letech, mužům v 60 letech. Podmínkou nároku na invalidní důchod je invalidita a minimálně 1 den pojištění. Pozůstalostní důchody jsou vypláceny pozůstalým invalidním členům rodiny, kteří byli závislí na zamřelém.

Starobní důchod ze systému NDC je roven

$$D = \frac{PK}{T},$$

kde

D - důchod,

PK - pomyslný kapitál na účtu,

T - očekávaný počet měsíců, po které bude vyplácen důchod.

Formule pro výpočet důchodu sice zahrnuje očekávanou dobu pobírání důchodu T, tato doba je však pevně stanovena zákonem (postupně se zvyšuje ze 144 měsíců (12 let) na 228 měsíců od roku 2013) a nevychází tedy z aktuálních úmrtnostních tabulek. Při odkladu odchodu do důchodu do vyššího věku je formule pro výpočet důchodu následující:

$$D = \frac{PK}{(T - P)},$$

kde

P- počet let, o který odchází člověk později do důchodu, než je normální důchodový věk, $P \leq 5$ let

Od roku 2013 by se obdobným způsobem měla upravit formule pro výpočet předčasných důchodů.

Důchody odvozené od příspěvků jsou valorizovány, pokud míra růstu cen přesáhne 6 % od poslední indexace. Indexace je založena na poměru objemu mezd a počtu poživatelů důchodů, nemůže však být nižší než míra inflace. Pomyslný kapitál na osobních účtech je valorizován stejným způsobem jako důchody odvozené od příspěvků [World Bank, 2002, Afanasiev, 2003].

Pro invalidní důchody ze systému NDC platí výpočtová formule:

$$D = \frac{PK}{(T \times R)},$$

kde

R je poměr potřebné doby pojištění k 180 měsícům. Potřebná doba pojištění je 12 měsíců v 19 letech, navýšená o 4 měsíce za každý další rok věku, maximálně 180 měsíců.

Pro pozůstalostní důchody je výpočet důchodu upraven takto:

$$D = \frac{PK}{(T \times R) \times P}, \text{ kde}$$

P je počet invalidních členů rodiny, kteří byli závislí na zemřelém.

Minimální úroveň důchodu bude zajišťovat základní důchod. Základní důchod je vyplácen všem důchodcům. Jeho výše závisí na počtu závislých osob a druhu přiznaného důchodu (starobní, invalidní, pozůstalostní).

Z politických důvodů nebyl normální důchodový věk v Rusku zvýšen. Podobně jako v Lotyšsku, jsou v Rusku důchody na nízké úrovni a nízký důchodový věk povede k nízkým důchodům ze systému NDC i fondového systému [World Bank, 2002]. Problémem ruského důchodového systému je i fakt, že úroková míra z pomyslného kapitálu je nízká a příspěvky do systému mají daňový charakter, což snižuje pobídky k placení příspěvků. Přestože důchody mají být indexovány podle vývoje inflace, jejich reálná hodnota klesá a mnoho důchodců proto žije v chudobě. Finanční stability systému NDC bude dosaženo jen za cenu nižšího poměru průměrných důchodů k průměrné mzdě, což může vést k politickým problémům [Blagov, 2003]. Z těchto důvodů lze očekávat, že v Rusku v budoucnosti dojde ke změně některých parametrů systému NDC.

V **Kyrgyzstánu** byl systém NDC zaveden v roce 1997. Reforma nejprve nebyla provázena změnou důchodového věku. Systém nicméně nebyl finančně udržitelný a nakonec byl důchodový věk zvýšen na 58 let u žen a 63 let u mužů. Důchodové nároky z původního systému byly převedeny do systému NDC jako 1 % průměrné mzdy jednotlivce za každý rok pojištění získaný před rokem 1996. Průměrná mzda jednotlivců byla vypočtena z 5 po sobě následujících let s nejvyššími příspěvky před rokem 1996 v cenách roku 1997. Úroková míra z příspěvků na osobních účtech je rovna 75 % míry růstu průměrné mzdy v ekonomice. Celková příspěvková sazba je 29 %. Podobně jako v Rusku, je v Kyrgyzstánu definovaný důchod doplněn jednotným základním důchodem. Jednotný důchod náleží osobám s minimálně 5 lety pojištění, v plné výši ženám s 20 lety a mužům s 25 lety pojištění. Výše základního důchodu dosahovala 25 % průměrné mzdy v roce 1998 a měla by klesnout na 12 % průměrné mzdy [Castel, Fox, 2001]. Důchody z veřejného systému jsou velmi nízké a dobrovolné penzijní připojištění je nedostatečně rozvinuté. Připravuje se proto další reforma důchodového systému [Vecherniy, 2004].

T a b u l k a 12 Základní parametry systému NDC

parametr	Rusko	Kyrgyzstán	Mongolsko
formule pro výpočet důchodu	důchod = pomyslný kapitál na účtu / faktor anuity	důchod = pomyslný kapitál na účtu / faktor anuity	důchod = pomyslný kapitál na účtu / faktor anuity
pomyslný kapitál na osobním účtu - příspěvky připsované na účet -indexace účtů	8-12 % změna poměru objemu mezd a počtu poživatelů dávek, ne méně než růst cen	29 % 75 % růstu mezd	15 % tříletý klouzavý průměr růstu mezd
faktor anuity	228 měsíců (od roku 2013)	-	naděje dožití za obě pohlaví dohromady ve věku odchodu do důchodu
indexace důchodů	změny poměru objemu mezd a počtu poživatelů dávek, ne méně než růst cen	důchody nejsou automaticky indexovány	-

- informace nebyla dostupná

Zdroj: World Bank, 2002 Castel, Fox, 2001 Bender, Mac Arthur, 2000

Reforma **mongolského** veřejného důchodového systému schválená v roce 1999 má dvě části [Bender, Mac Arthur, 2000]: 1) Od ledna 2000 byl zaveden systém NDC. Příspěvková sazba je 19 %, přičemž 15 procentních bodů je připisováno na pomyslné osobní účty. Zbylé 4 procentní body jsou využity k financování administrativních nákladů a sociálních dávek včetně garance minimálního důchodu, pozůstalostních a invalidních důchodů. Úroková míra z pomyslného kapitálu na osobních účtech odpovídá tříletému klouzavému průměru ročního růstu průměrných mezd. Výše důchodu je vypočtena na základě naděje dožití pro obě pohlaví dohromady ve věku odchodu do důchodu. 2) Od roku 2005 bude systém částečně prefinancován. Vláda bude investovat 3 % z celkové příspěvkové sazby 19 % do cenných papírů. Časem by se míra financování měla zvýšit, načasování tohoto kroku bude záviset na vývoji kapitálových trhů a na schopnosti státu financovat náklady přechodného období. Záruka minimálního důchodu je stanovena na 20 % národní průměrné mzdy plus 0,5 % za každý rok pojištění nad 15 let pojištění. Osoby s kratší dobou pojištění než 15 let nemají na minimální důchod nárok. Reforma se týká osob narozených po roce 1960.

Některé dávkově definované průběžně financované systémy mají podobné rysy jako systémy NDC. V literatuře bývají někdy jako systémy NDC označovány bodové důchodové systémy Francie a Německa [Legros, 2003]. Tyto systémy jsou popsány ve studii VÚPSV „Monografie vybraných států s ohledem na důchodové zabezpečení“. Jako „kvazi“ NDC je označován i důchodový systém v Číně [Williamson, Shen, 2003], určité prvky systému NDC lze nalézt také v reformovaném důchodovém systému Brazílie [Brooks, Weaver, 2003].

6. Automatické stabilizátory v DB systému - příklady Finska a Německa

Jednou z vlastností systému NDC je to, že obsahuje automatické stabilizátory, které reagují na demografický a ekonomický vývoj a v dlouhodobém horizontu pomáhají uvádět průběžně financovaný systém do finanční rovnováhy [Pollnerová, 2002]. Tyto stabilizátory však nejsou výlučnou vlastností systému NDC. Příkladem těchto stabilizátorů jsou i mechanismy, které do průběžně financovaných dávkově definovaných systémů zabudovaly v nedávné době Finsko a Německo.

6.1 Finsko - koeficient naděje dožití

Finsko má průběžně financovaný veřejný důchodový systém, který je dávkově definovaný: skládá se ze schématu důchodů odvozených od příjmů a ze schématu minimálního důchodu pro osoby s nízkým důchodem a trvalým pobytem ve Finsku. Význam doplňkových systémů zaměstnaneckého pojištění a soukromého připojištění je malý [Finland's National Strategy Report, 2002].

V roce 2003 byla schválena reforma důchodového systému soukromého sektoru, jejímž cílem je především zvýšit průměrný věk odchodu do důchodu o 2-3 roky. Reforma zahrnuje zavedení flexibilního důchodového věku 63-68 let, zvýšení věku nároku na předčasný důchod z 60 na 62 let, zrušení důchodu v nezaměstnanosti a předčasného důchodu pro invalidní osoby a změny ve výpočtu důchodu včetně zavedení tzv. koeficientu naděje dožití do výpočtu důchodu [Kuusisto, 2004]. Většina opatření vstoupila v platnost od začátku roku 2005, demografický faktor bude při výpočtu důchodu používán od roku 2009. Důchodová reforma je doprovázena spuštěním programu zaměstnanosti, jenž je zaměřen především na pracovní podmínky a důchodové plány starších generací. Cílem je zatraktivnit a usnadnit starším pracovníkům možnost odejít později do důchodu. Těžištěm programu je zaměstnanost v sociálních službách a učitelství [Waller, 2004].

Růst naděje dožití je jednou z příčin demografického stárnutí. Prodlužující se délka života zvyšuje za jinak nezměněných podmínek náklady průběžně financovaného dávkově definovaného důchodového systému. Mechanismus, který byl zaveden ve Finsku má automaticky přizpůsobovat výši nově přiznaného důchodu rostoucí naději dožití. Pokud naděje dožití (počítaná pro věk 62 let) poroste, bude se úroveň důchodů snižovat. Aby si lidé zachovali stejnou úroveň důchodu, budou muset odcházet do důchodu ve vyšším věku nebo si naspořit na důchod během své pracovní kariéry.

Bez ohledu na věk odchodu do důchodu budou ve Finsku nově přiznáváné **důchody násobeny koeficientem naděje dožití**, který bude odpovídat koeficientu vypočtenému pro rok, kdy osoba odcházející do důchodu dosáhla věku 62 let. Věk 62 let je minimálním důchodovým věkem. Rovněž invalidní důchody budou násobeny tímto koeficientem, jakmile invalidní důchodce dosáhne 63 let věku (normální důchodový věk). Výpočet je založen na úmrtnostních tabulkách vypočtených za obě pohlaví dohromady. Základem pro výpočet koeficientu je současná hodnota jednotky důchodu [Lindell, 2003]:

$$a = \sum_{x=0}^{\infty} p(x) \times 1,02^{-x} \quad , \quad \text{kde } p(x) \text{ je pravděpodobnost přežití od přesného věku 62 let do dokončeného věku } 62+x$$

Diskontní sazba je stanovena na 2 %. V dlouhodobém horizontu reflektuje rozdíl mezi průměrným výnosem kapitálu a průměrným indexem používaným pro valorizaci důchodových nároků a důchodů [Lindell, 2003].

Hodnota důchodu je vypočtena na základě statistiky úmrtnosti za 5 let, aby se omezil vliv náhodných výkyvů v úmrtnosti. Například pro kohortu osob, které dosáhnou věku 62 let

v roce 2009 bude výpočet založen na statistice úmrtnosti za roky 2003-2007. Není tedy využita prognóza úmrtnosti a vypočtená naděje dožití pro věk 62 neodpovídá naději dožití jednotlivých generací. Použití prognózy úmrtnosti by vedlo k nižším koeficientům [Alho, Lassila, Valkonen, 2003]. Vlastní koeficient je pro rok t vypočten jako:

$$A(t) = \frac{a(2009)}{a(t)}$$

Pro rok 2009 bude koeficient roven 1. Do roku 2050 by podle provedených analýz mohl klesnout na 0,87 s 80% intervalem spolehlivosti [Alho, Lassila, Valkonen, 2003]. Osoby odcházející do důchodu v roce 2050 by musely pracovat o 1,5 roku déle než osoby odcházející do důchodu v roce 2009, aby dosáhly stejné míry náhrady příjmů. Reforma by měla snížit výdaje na důchody (v % objemu mezd) o 4,3 procentních bodů, z toho efekt koeficientu naděje dožití odpovídá 2 procentním bodům [Lindell, 2003].

6.2 Německo - stabilizační faktor

Proces reformy německého průběžně financovaného důchodového systému probíhá od začátku 90. let. V posledních letech vyústil ve dvě velké změny. Reforma z roku 2001 (tzv. Riestrova reforma) zavedla vícepilířový systém a mimo jiné uzákonila, že příspěvková sazba nestoupne nad 20 % do roku 2020 a nad 22 % do roku 2030 a zároveň čistá standardizovaná míra náhrady nepoklesne pod 67 %. Reforma z roku 2004 provedená na základě návrhu Komise pro udržitelnost financování systémů sociálního pojištění (tzv. Rürupova komise) posílila předchozí reformu a mimo jiné zavedla tzv. „**stabilizační faktor do formule pro indexaci důchodů**“, čímž ještě více přiblížila německý průběžně financovaný systém podobě NDC systému [Börsch-Supan, Wilke, 2004].

Po Riestrově reformě je německý důchodový systém založen na třech pilířích a doplněn zárukou minimálního příjmu ve stáří. První pilíř je průběžně financovaný, druhý pilíř tvoří zaměstnanecká důchodová schémata, třetí pilíř dobrovolné osobní důchodové účty se státní podporou.

V roce 1999 byla navržena reforma, která měla zavést tzv. „demografický faktor“, a tím (podobně jako ve Finsku) přizpůsobit výši důchodu vývoji naděje dožití. Reforma byla nakonec zrušena po nástupu nové vlády. Návrh Rürupovy komise místo demografického faktoru zahrnuje zavedení stabilizačního faktoru, který přizpůsobuje výši důchodů vývoji poměru počtu důchodců a počtu plátců pojistného. Tento faktor nezahrnuje tedy pouze vliv demografických faktorů (porodnosti, úmrtnosti, migrace), ale i vývoje na trhu práce. Po reformě z roku 2004 je formule pro indexaci důchodů následující [Börsch-Supan, 2003]:

$$\begin{array}{ccc}
 \text{roční zvýšení} & \text{změna čistých} & \text{stabilizační} \\
 \text{důchodu} & \text{výdělků} & \text{faktor} \\
 \hline
 \underbrace{} & \underbrace{\phantom{PD_{t-1}}} & \underbrace{\phantom{PD_{t-1}}} \\
 PD_t = PD_{t-1} \times \frac{PHV_{t-1}}{PHV_{t-2}} \times \frac{1-P_{t-1}}{1-P_{t-2}} \times \left[\left(1 - \frac{ISZ_{t-1}}{ISZ_{t-2}} \right) \times \alpha + 1 \right], & &
 \end{array}$$

kde

PD - průměrný důchod

PHV - průměrné hrubé výdělky

P - příspěvky na veřejné a soukromé důchodové pojištění

ISZ - index systémové závislosti (počet ekvivalentních důchodců/ počet ekvivalentních plátců pojistného)
 α - parametr

Poznámka: Období t-1 a t-2 jsou zvolena vzhledem k dostupnosti dat.

Index systémové závislosti je obvykle definován jako poměr počtu důchodců a plátců příspěvků. Ve formuli „stabilizačního faktoru“ je počet důchodců normován na standardní důchod a podobně počet plátců je přepočítán na „ekvivalentní plátce“ normováním na průměrný výdělek. Tím se zabrání vlivu extrémně nízkých důchodů či příspěvků, které by zvyšovaly počet důchodců/ plátců ale měly jen malý vliv na výdaje/ příjmy systému. Parametr α byl stanoven na 1/4, což by mělo postačit k dosažení cíle udržení příspěvkové sazby pod 20, respektive 22 %. Současně by úroveň důchodů neměla silně poklesnout [Bundesministerium ..., 2003].

Návrh komise zahrnoval i postupné zvýšení normálního důchodového věku z 65 na 67 let do roku 2035, což odpovídá 2/3 prognózovaného zvýšení naděje dožití ve věku 65 let. Tento návrh byl zdůvodněn tím, že rostoucí naděje dožití má být zohledněna v prodloužení pracovní kariéry [Börsch-Supan, Wilke 2004]. Nicméně je třeba upozornit, že změny v úmrtnosti jsou již částečně zohledněny ve stabilizačním faktoru, protože se promítají do věkové struktury obyvatelstva. Zvýšení normálního důchodového věku nakonec nebylo schváleno, zákon však stanoví, že v roce 2008 bude provedena revize reformy a identifikovány další nutné kroky jako například zvýšení důchodového věku [SSA, 2004b].

Závěry a aktualizace doporučení pro ČR

- V posledních dvou letech došlo k řadě **změn v důchodových systémech** sledovaných zemí, které se ovšem většinou nedotkly systémů NDC. Ve Švédsku vstoupilo v platnost několik opatření souvisejících s reformou starobních důchodů (nová úprava invalidních a pozůstalostních důchodů, zavedení nové dávky ekonomické podpory ve stáří), fondově financovaná část povinného důchodového pojištění je v současné době znovu přehodnocována. Itálie přijala další parametrickou reformu dávkově definovaného systému a některé úpravy v oblasti doplňkových důchodů s cílem zvýšit jejich význam. Lotyšsko zvýšilo minimální důchody, změnilo indexaci důchodů a otevřelo otázku znovuzavedení výsluhových důchodů. Polsko přijalo „Program racionalizace veřejných výdajů“, který se z velké části dotýká také důchodové oblasti. Došlo ke změně indexace důchodů, v nejbližším období by měly být přijaty nové úpravy invalidních a pozůstalostních důchodů. Byla navržena změna indexace pomyslného kapitálu na osobních účtech. Polsko se také snaží zkvalitnit fungování povinného fondového pilíře a rozšířilo třetí pilíř důchodového systému. Další reformy lze v budoucnosti očekávat i v Rusku a Kyrgyzstánu, kde je úroveň důchodů nedostatečná.

- Reforma systému starobních důchodů na systém NDC vyvolává potřebu změn v oblasti odvozených důchodů. Nesoulad mezi způsobem výpočtu **invalidních** a starobních **důchodů** může zejména u nízkopříjmových skupin obyvatelstva vytvářet tlak na přiznávání invalidních důchodů. Tento problém se týká především Polska, kde byl zachován dávkově definovaný systém invalidních důchodů a kde mohou být invalidní důchody pobírány i po dosažení důchodového věku. V roce 2005 by zde proto měla být schválena nová úprava invalidních důchodů, která změní způsob výpočtu invalidních důchodů v souladu s reformou důchodů starobních. Také v Lotyšsku zůstal systém invalidních důchodů dávkově definovaný, invalidní důchody jsou však vypláceny jen do doby dosažení nároku na starobní důchod. V Itálii a Rusku je nový systém invalidních důchodů, podobně jako systém starobních důchodů, příspěvkově definovaný. V novém italském systému je invalidní důchod určen na základě indexovaných příspěvků připsaných na pomyslný účet, u plného invalidního důchodu se připisují příspěvky dopočtené do doby dosažení věku 60 let. V ruském systému mají invalidní důchody vedle základní části také část odvozenou od pomyslného kapitálu na účtech s tím, že výpočet důchodu je upraven koeficientem, který zvyšuje důchody pro mladší osoby. Švédsko zvolilo zcela odlišný přístup a od roku 2003 převedlo invalidní důchody do systému nemocenského pojištění.

T a b u l k a 13 **Invalidní důchody po zavedení systému NDC**

	dávkově definovaný systém	NDC	jiné
Švédsko			x
Itálie		x	
Lotyšsko	x		
Polsko	x		
Rusko		x	

- **Pozůstalostní důchody** jsou v zemích se systémem NDC odvozeny od starobních důchodů, na které by v tomto systému vznikl nárok (tj. od skutečných nebo i dopočtených příspěvků zemřelého) nebo od invalidních důchodů. V některých systémech je nárok na pozůstalostní důchody omezen na užší okruh osob: v lotyšském důchodovém systému jsou vypláceny pouze sirotčí důchody, v Rusku vzniká nárok na pozůstalostní důchod pouze invalidním členům rodiny, kteří byli závislí na zemřelém.

- Většina států, které zavedly systém NDC, má záruku **minimálního důchodu**, pod kterou nemůže výše přiznaného důchodu klesnout. Výše těchto zaručených minimálních důchodů je rozdílná vzhledem k odlišnému vývoji ekonomik jednotlivých států. Ve Švédsku odpovídá výše zaručeného minimálního důchodu pro osoby žijící mimo manželství s nejnižším důchodem a délkou trvalého pobytu minimálně 40 let zhruba 2,1násobku centrálně stanovené výše životního minima pro jednotlivce. Zaručený minimální důchod je valorizován podle vývoje indexu spotřebitelských cen, a proto by jeho relativní význam ve výdajích na důchody měl v budoucnosti s růstem reálných příjmů klesat. Někteří experti jsou však skeptičtí k tomu, že v budoucnosti nedojde k politickému rozhodnutí zvýšit zaručený minimální důchod více, než by odpovídalo vývoji cen [např. Scherman, 2003]. V Polsku dosahuje výše zaručeného minimálního důchodu asi 1,2násobku hranice příjmů pro jednotlivce v systému dávek sociální pomoci. Přestože je zaručený minimální důchod rovněž indexován podle cen, projekce počítají se zvýšením počtu důchodců s minimálním důchodem i se zvýšením výdajů na tyto důchody. V Lotyšsku je výše zaručeného minimálního důchodu závislá na době pojištění. Pro osoby s více než 31 lety pojištění je zaručený minimální důchod sice zhruba trojnásobně vyšší než zaručený minimální příjem, ale dosahuje jen poloviny statistického životního minima a nestačí na pokrytí základních životních potřeb. Více než polovina nově přiznávaných důchodů jsou minimální důchody. V italském důchodovém systému nemají osoby pokryté systémem NDC nárok na minimální důchod. Existuje zde však příjmově testovaná dávka zajišťující minimální příjem pro osoby nad 65 let ve výši 1,4-1,6násobku hypotetické hranice životního minima. Podobnou dávku má i Švédsko, v Lotyšsku existuje speciální dávka pro starší osoby bez nároku na důchod. Rusko a Kyrgystán nemají ve svých systémech minimální důchod, součástí každého důchodu je základní důchod - jednotná plošná dávka.

T a b u l k a 14 **Minimální příjem pro důchodce**

	minimální důchod	základní důchod	jiné
Švédsko	x		x
Itálie			x
Lotyšsko	x		
Polsko	x		
Rusko			x
Kyrgyzstán			x

- Jedním z **nedořešených problémů** důchodových reforem v zemích, které přešly na NDC systém, zůstává otázka **přízpůsobení minimálního důchodového věku budoucímu demografickému vývoji**. V systémech NDC, a podobně také ve finském systému, se při prodlužující se délce života a za jinak nezměněných podmínek snižuje výše důchodu. Zejména švédští a italské experti [např. Palmer, 2000; Franco, Sartor, 2003] vyslovují obavu z toho, že při nezměněném minimálním důchodovém věku budou v budoucnosti lidé odcházet do důchodu s velmi nízkými důchody. Světová banka zdůrazňuje možnost vzniku tohoto problému v Rusku, kde nebyl při důchodové reformě z politických důvodů nízký důchodový věk zvýšen.

- S problémem minimálního důchodového věku souvisí také **problém flexibilního důchodového věku**. **Důchodové reformy** zavádějící systém NDC většinou rozšířily možnosti volby věku odchodu do důchodu, **neřeší ovšem samy o sobě zvýšení zaměstnanosti starších osob**. Skutečná „flexibilizace“ věku odchodu do důchodu může být dosažena pouze tehdy, pokud bude existovat dostatečná poptávka po starší pracovní síle. V Lotyšsku zavedla důchodová reforma flexibilní důchodový věk a očekávalo se, že zvýší pobídky k pozdějšímu odchodu do důchodu. Nicméně možnost pozdějšího odchodu do důchodu je využívána jen výjimečně a naopak stále vysoká nezaměstnanost žen

v předdůchodovém věku vede k tomu, že často opouští trh práce předčasně. Reformy, které zohledňují rostoucí naději dožití ve výpočtu důchodu a obecně všechny důchodové reformy, které usilují o zvýšení reálného věku odchodu do důchodu, by měly být provázeny opatřeními v oblasti zaměstnanosti starších osob. Příkladem takové praxe může být Finsko, kde důchodová reforma probíhá současně se spuštěním programu zaměstnanosti.

- Systém NDC váže výši důchodu na objem odvedených příspěvků, a proto ve srovnání s tradičními dávkově definovanými systémy zvyšuje míru diferenciací důchodů. V NDC systému je rovněž mnohem vyšší dopad faktorů, které způsobují **genderové rozdíly** ve výši důchodu než ve většině dávkově definovaných systémů. Tyto rozdíly budou zejména patrné v zemích, kde se přes opakované návrhy nepodařilo prosadit vyrovnání důchodového věku mužů a žen. K těmto zemím patří Polsko, Rusko a Kyrgyzstán.

- **Automatické stabilizátory** obsažené v systémech NDC stabilizují výdaje na důchody v případě demografických a makroekonomických šoků. Mezi tyto stabilizátory patří i způsob indexace pomyslného kapitálu na osobních účtech a indexace důchodů. V Lotyšsku a Polsku je kapitál na pomyslných účtech indexován podle míry růstu objemu vyměřovacích základů pro pojistné. Tento způsob indexace je vhodný z hlediska finanční stability systému, zároveň však může být tato **míra velmi kolísavá**. V Lotyšsku se od zavedení systému NDC změnila hodnota pomyslných účtů v rozmezí $\pm 15-20\%$ ročně. Díky těmto stabilizátorům se finanční rizika spojená se změnou počtu přispívajících nebo průměrného vyměřovacího základu pro pojistné plně nebo částečně promítají do výše důchodů. Někteří experti [např. Scherman, 2003] kritizují zavedení těchto stabilizátorů s tím, že se **takovéto reformy zaměřují pouze na finanční cíle a neberou v úvahu cíle sociální, které by veřejný důchodový systém měl plnit**.

- Automatické stabilizátory nejsou výlučnou vlastností systému NDC. Příkladem těchto stabilizátorů jsou i mechanismy, které do průběžně financovaných dávkově definovaných systémů zabudovaly v posledních letech Finsko a Německo.

- Z dosavadních zkušeností a analýz provedených v zemích se systémem NDC vyplývá, že reforma průběžně financovaného dávkově definovaného systému na systém NDC může mít kromě pozitivních efektů (větší finanční stabilita systému, pojistně matematická neutralita, která odstraňuje finanční pobídky k předčasnému odchodu do důchodu) řadu **negativních dopadů**. Jedná se především o hrozbu nestability důchodových nároků, větší nejistotu o budoucí výši důchodů (pro občany i pro stát, který se zavazuje tyto důchody vyplácet) a závislost velkého počtu důchodců na minimálním důchodu nebo přímo hrozbu chudoby mezi důchodci. Jak bylo uvedeno již v předchozí analýze, má Švédsko oproti ostatním zemím se systémem NDC výhodu lepších demografických podmínek pro penzijní reformu, vysokého rezervního fondu a relativně nízké mzdové diferenciací, a proto zřejmě důchodový systém dokáže čelit těmto rizikům lépe než systémy zemí s nevyrovnanou, rychle stárnoucí věkovou strukturou a rostoucí diferenciací mezd, mezi které patří i Česká republika. Parametrickou reformou dávkově definovaného systému lze dosáhnout stejných efektů jako zavedením systému NDC. Taková reforma přitom může citlivěji řešit nastavení sociálních (redistribuce, stabilita důchodů) a finančních cílů (ufinancovatelnost) důchodového systému a reagovat na vývoj zdravotního stavu starších osob a na situaci na trhu práce (nastavením důchodového věku). Zároveň s reformou průběžně financovaného systému je nutné posílit význam ostatních pilířů důchodového pojištění, které prostřednictvím finančních výnosů mohou zaručit přiměřenou úroveň důchodů i pro střední a vyšší příjmové skupiny.

- Výše uvedené negativní dopady systému NDC mohou být zvláště výrazné při kombinaci dvou příspěvkově definovaných pilířů (NDC a povinný fondový pilíř). Pokud důchodové nároky v průběžném systému nejsou stabilní, ztrácí tím tento systém jednu z výhod oproti fondovému systému [Disney, 2004; Williamson, 2004]. Prohlubuje se také diferenciací důchodů současně z obou pilířů. **Pokud se Česká republika vydá cestou povinného (nebo**

„opt-out“) fondového druhého pilíře, jak naznačuje současná politická diskuse o důchodové reformě, jeví se jako vhodné zachovat dávkově definovanou formu prvního pilíře důchodového systému.

Literatura

Afanasiev, S. A. (2003) Pension Reform in Russia: First Year of Implementing. Příspěvek na PIE International Workshop on „Pension Reform in Transition Economies“ IER, Hitotsubashi University, 22. únor 2003

Alho, M., Lassila, J. a Valkonen, T.: Demographic Uncertainty and the Evaluation of Sustainability of Pensions Systems. Příspěvek na World Bank and RFV Conference on NDC Pension Schemes, Sandhamn, Švédsko, 28.-30. září 2003

Balcerzak-Paradowska, B., Chłoń-Domińczak, A., Kotowska, I. E., Olejniczuk-Merta, A., Topińska, I. a Wóycicka, I.: (2003) The Gender Dimensions of Social Security Reform in Poland. In Fultz, E., Ruck, M. a Steinhilber, S.: The Gender Dimensions of Social Security Reform in Central and Eastern Europe: Case Studies of the Czech Republic, Hungary and Poland. Budapest: International Labor Office. 2003

Baldacci, E. a De Santis, G.: Disability Pensions in Italy: The Law and the Numbers. In Prinz, Ch. (editor) European Disability Pension Policies. 11 Country Trends 1970-2002. Vienna: European Centres, 2003

Baštýř, I., Červenková, A., Kotýnková, M., Měchura, V., Severová, S., Vavrečková, J. a Zika, D.: Životní minimum v zahraničí a v České republice, srovnávací studie. MPSV: Praha. 1997

Bender, Ch. a MacArthur, I. W.: Country Profile for Mongolia. In: Holzmann, R, MacArthur, I.W. a Y. Sin (editoři): Pension systems in East Asia and Pacific: Challenges and opportunities. Social Protection Discussion Paper No. 0014 Washington, DC, World Bank. 2000

Bite, I. a Zagorskis, V.: Study on the Social Protection Systems in the 13 Applicant Countries. Latvia Country Study. GVG. 2003

Blagov, S.: Case Study: Russian Pension System Faces Major Revamp. 2003

Börsch-Supan, A.: What are NDC Pension Systems? What Do They Bring to Reform Strategies. Discussion Papers / Mannheim Research Institute for the Economics of Aging (MEA); 42. 2003

Börsch-Supan, A. a Wilke, Ch. B.: Reforming the German Public Pension System. Příspěvek na General Assembly of the Japan Pension Research Council, 9-10 September 2004, Tokyo, Japan. 2004

Brooks, S. M. a Weaver, R. K.: Lashed to the Mast? The Politics of Notional Defined Contribution Pension Reform. Příspěvek na World Bank and RFV Conference on NDC Pension Schemes, Sandhamn, Švédsko, 28.-30. září 2003.

Brugiavini, A.: “Social Security and Retirement in Italy”, in Gruber J. and Wise D. A. (eds.), Social Security and Retirement around the World, University of Chicago Press, Chicago. 1998

Brugiavini, A.: Italský důchodový systém a jeho reformy. Diskusní příspěvky z mezinárodní konference Světové banky o vytvoření udržitelného důchodového systému v ČR, Ekonom č. 2/2002, příloha

Bundesministerium für Gesundheit und Soziale Sicherung. Nachhaltigkeit in der Finanzierung der Sozialen Sicherungssysteme. Bericht der Kommission. 2003

Castel, P. a Fox, L.: Gender Dimensions of Pension Reform in Former Soviet Union. Policy Research Working Paper. World Bank, 2001

Ciccarone, C.: Monthly Report on the Italian Short Term Labour Market Trends. EEO Monthly Newsletter No. 17: August 2004

Chøn-Domińczak, A. a Góra M.: The NDC system in Poland - assessment after 5 years. Příspěvek na World Bank and RFV Conference on NDC Pensions. 28.-30.8. 2003, Stockholm

Coletto, D.: Government seeks further structural reform of pension system. European industrial relations observatory online <http://www.eiro.eurofound.ie/> 2003

Czepulis-Rutkowska, Z.: Minimum pension guarantees. The national experience of Poland. Příspěvek na seminář „Actuarial Aspects of Pension Reform, Moskva, 3-5 července 2002

Disney, R.: Actuarial-based Public Pension Systems. Příspěvek na konferenci “Democracy, Sustainability and Policy Reform”, CERGE-EI, 15. listopad 2004, Praha

European Commission MISCEEC - Mutual Information System on Social Protection in the Central and Eastern European Countries Bulgaria, Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Poland, Romania, Slovak Republic and Slovenia (01.01.2002)

European Commission MISSOC - Social Protection in the Member States of the European Union, of the European Economic Area and in Switzerland (01.01.2004)

Finland's National Strategy Report. 2002

Fox, L., Palmer, E.: Latvian pension reform. Social Protection Discussion Paper No. 9922, Světová banka, Washington, D. C. 1999

Franco, D. a Sartor, N.: Notional Defined Contribution in Italy: Unsatisfactory Present, Uncertain Future. Příspěvek na World Bank and RFV Conference on NDC Pensions 28.-30.8. 2003, Stockholm

Golinowska, S. a Pietka, K.: Invalidity Pensions: Trends and Policies in Poland. In Prinz, Ch. (editor): European Disability Pension Policies. 11 Country Trends 1970-2002. Vienna: European Centres. 2003

Golinowska, S., Pietka, K., Sowada, Ch. a Zukowski, M.: Study on the Social Protection Systems in the 13 Applicant Countries. Poland Country Study. GVG, 2003

Hanikappförbundens Rättsskydd Sickness and Activity Compensation. 2004

Hausner, J.: Efekty finansowe realizacji „Programu uporządkowania i ograniczenia wydatków publicznych“ w części społecznej, Warszawa, 7.10. 2004

Italy: Diluted Pension Bill approved by government. Pensions International, March 2004

Italy: 'Super bonus' is introduced but industry is sceptical about other reforms. Pensions International, October 2004

Karnite, R.: Long-service pensions under debate. European industrial relations observatory on-line. 2004

Kuusisto, A. Pensions reform seeks to encourage longer careers. European industrial relations observatory online, 2004

Latvijas Statistika. Decrease of Pensioners in Latvia. Tisková zpráva. 2004

Legros. Notional Defined Contribution: A Comparison of the French and the German Point Systems. Příspěvek na World Bank and RFV Conference on NDC Pensions. 28.-30.8. 2003, Stockholm.

Lindell, Ch.: Longevity is increasing. What about the retirement age? Příspěvek na konferenci 4th International Research conference on Social Security, Antwerp, 5.-7. května 2003

Ministerstvo práce a sociálních věcí. Reforma důchodového systému. Podkladový materiál. 2004

Ministry of Health and Social Affairs. Sickness compensation/ activity compensation. Fact Sheet no. 11./ 2002

Ministry of Health and Social Affairs a RFV. The Swedish National Pension System. National Strategy Report on the Future of Pensions Systems - Sweden. 2002

Palmer, J.: The "Great" Swedish Pension Reform. Stockholm: The Swedish Institute. 2003

Palmer, E. The Swedish Pension Reform Model: Framework and Issues, World Bank Social Protection Discussion Paper No. 0012. 2000

Palmer, E.: Finanční stabilita a dávky ve Švédsku po reformě penzijního systému. In Ekonom č. 2, Příloha: Reformy penzijních systémů. Diskusní příspěvky z mezinárodní konference Světové banky o vytvoření udržitelného důchodového systému v ČR, 2002

Paparella, D.: Parliament approves pension reform law. European industrial relations observatory online <http://www.eiro.eurofound.ie/>, 2004

Pieters, D.: The Social Security Systems of the Member States of the European Union. Intersentia: Antwerp-Oxford-New York. 2002

Plan for the Rationalization of Social Expenditures, Ministry of the Economy, Labour and Social Policy, 2004

Pollnerová, Š.: [Analýza nově zaváděných systémů NDC](#). VÚPSV, Praha, 2002

Rajevska, F.: GMI as Instrument of Social Inclusion. Presentace na second Pan-European Conference, Standing Group on EU Politics, Bologna, 24-26 červen 2004.

RFV (2004a) Social Insurance. Annual Report, Budget Year 2003. RFV: Stockholm

RFV (2004b) The Swedish Pension System Annual Report 2003. RFV: Stockholm

- Samek, V.: Italská důchodová reforma - praktické zkušenosti. In Sociální politika č. 6/2001
- Scherman, K.G.: Old Age Security in Sweden. Quo Vadis? Jahrestagung des Forschungsnetzwerkes Alterssicherung (FNA), 4.-5. 12.2003, Erfurt
- SSA (2004a) Social Security Programs Throughout the World. Europe: 2004
- SSA (2004b) Germany. On March 11, the German Parliament approved legislation that will change the way state pensions are calculated. International Update, April 2004
- SSA (2004c) Italy. Prime Minister Berlusconi's pension reform won a vote of confidence in Italy's lower house of Parliament on July 29. International Update, August, 2004
- SSA (2004d) Sweden. A special commission of experts will investigate the functioning of Sweden's mandatory premium pension system (PPM). International Update, September 2004.
- Sundén, A. How Will Sweden's New Pension System Work? Issue in Brief, No. 3. Centre for Retirement Research, Boston College. 2000
- Sundén, A.: How Do Individual Accounts Work in the Swedish Pension System? Issue in Brief, No. 22. Centre for Retirement Research, Boston College. 2004
- Sweden: Investigation into pension system launched. Pensions International, July/August 2004
- The Pension Reform Law. A guide to the new regulations. Italy.
- Vanovska, I.: Pension Reform in Latvia: Achievements and Challenges. Příspěvek na konferenci: Practical Lessons in Pension Reform: Sharing the Experiences of Transition and OECD Countries. 27.-28. květen 2002, Varšava
- Vecherniy, B.: Work on the state pension reform project. Kyrgyzstan Development Gateway. 2004
- VSAA <http://www.vsaa.lv>
- Waller, M.: Finland: Work attraction plan aims to roll back retirement trends. Pensions International. December 2003/January 2004.
- William M. Mercer: Worldwide Benefit & Employment Guidelines. Eastern Europe. 2003/2004 Edition
- Williamson, J. B. a Shen, C.: Do National Defined Contribution Accounts Make Sense as a Part of the Old- Age Security Mix for China? Příspěvek na Annual Conference of the European Sociological Association held in Murcia, Spain, September 23-26, 2003
- Williamson, J. B.: Assessing the pension reform potential of a notional defined contribution pillar. International Social Security Review, Vol. 57, 1/2004
- World Bank. Pension Reform in Russia: Design and Implementation. 2002

Wóycicka, I., Ruzik, A. a Zalewska, H.: Disability Protection in Poland. In Fultz, E. a M. Ruck (editoři): Reforming Worker Protections: Disability Pensions in Transformation. Budapest: International Labour Office. 2002

ZUS. Social Insurance in Poland. Information, facts. Warsaw: ZUS, 2004